Фантастична повість

"...Звістка про це відкриття блискавично облетіла планету. Інтернаціональна Рада одностайно прийняла розгорнуту ухвалу про Антарктиду, а також вжила запо-біжних заходів стосовно навколосонячного простору.. "

(З відеострічки "Хроніка-2300")

I

Никифор дивився, як вона поспішає до свого апарата, — ноги в чорних панчохах, червона курточка, — дивився й не міг зібратися з думками. Все переплуталося в голові, то вже були не думки, а емоції, якісь дикі почування. Тлум, галас, крик... З острахом і з якоюсь щемливою насолодою він відчув, що втрачає контроль над собою.

— Клар-о!

Хрипкий вигук упав на притолочену траву. Вона почула, але не обернулася, не відповіла. Боїться?.. Так, вона злякалась, боїться його! Йому пересохло в горлі.

— Клар-о! Зажди!

Зірвався з місця, немовби його підкинуло пружиною, кинувся навздогін. Червона курточка мерехтіла се-ред зелені, не зупинялася. Ах, так, ну гаразд!.. Густа висока трава хапала за черевики, та він мчав, далеко викидаючи ноги вперед. Щось було в ньому дике, інстинктивне. Наздогнати, хай хоч що вхопити за тендітні плечі... О, тоді не буде в її очах сміху. Знатиме, як сміятися!

Відстань між ними скорочувалась, але й до апарата їй було недалечко — хвилина–друга, і вона вскочить у відкритий люк. Тоді він упав, пірнув у траву. Клара озирнулась і, не побачивши його, зупинилась, наледве переводячи подих. Певне, її зацікавило: де він дівся? А він плазом, плазом по землі та як схопиться! Клара скрикнула і кинулася чимдуж до апарата. Та він ближче тепер був до неї, ніж рятівний "Парасоль"; вже його тінь упала їй під ноги. Дівчина напружує останні сили, але він таки наздоганяє! І в цю мить Клара впала йому під ноги. Чи послизнулась, чи навмисне, але, падаючи, згорнулась в клубочок, і коли Нихифор полетів сторчго-лов, одразу скочила і за мить опинилася в апараті. Клацнула плита люка, забринів антигравітатор, і "Парасоль" шугнув у небо.

Спочатку Никифор не збагнув, що сталося. Потім лютим оком зиркнув угору, на "Парасоль" — пальці вирвали жмут трави. Ех! Ну, нічого, не втечеш! Кинувся до свого апарата — хіба ж не знає, куди вона подасть-ся? Звичайно, до своєї вілли. їй і на думку не спало, що він наважиться вдертися туди без її дозволу. А нащо йому дозвіл? Він сам собі дозволяє... Він доб’ється свого!

Лють, дика лють не полишала юнака й на мить. Женучи свого апарата по найкоротшій лінії до Клариної вілли, черкаючись об верховіття дерев. Никифор мав на думці одне: зловити Клару в свої руки, побачити, як в її зіницях проступає жах...

Так воно й вийшло: доки вона ширяла десь у високості, Никифор спустився коло її вілли, поставив апарат у вечірній тіні палісадника й прокрався на веранду.

— Клари немає вдома. — Никифор аж здригнувся від несподіванки. Оці ще електронні пенати! Може, вимкнути? Ні, не треба, це її може насторожити.

— Гаразд, я почекаю, — сказав якомога спокійніше і додав: — Никифор Ярковий. — Пройшов у хол, присів навпроти входу. Оце буде для неї несподіванка!

Осатанів юнак, тамує лють, стискуючи кулаки, важко дихає, хмурить брови, пробуравлює очима прозору призму дворика. Зловтіха розпирає йому серце: хіба ж вона сподівається на таку зустріч? Авжеж, що ні. Утекла, випурхнула з його рук, відштовхнула, образила, їй, бач, нема про що говорити з ним… Зажди, моя пташко, ти ще відчуєш, яке то шалене Никифорове кохання! Самолюбство?.. Пиха?.. Гордощі?.. Нехай. Раз на світі живеш! Багато дівчат? А я вибрав тебе, тільки тебе…

Довго довелося сидіти хлопцеві камінцем, хвилини здавалися годинами. Нарешті вона прилетіла. Іде… Червону куртку в руці несе. Жарко? Хода в’яла, на обличчі втома, але ніякої настороженості. Іди вже, підходь ближче!

Та раптом обізвалися пенати:

— Никифор Ярковий чекає в холі!..

Що тут сталося з нею! Здригнулася, завмерла, мабуть, не повірила своїм вухам. А коли вздріла його у дверях, всміхнулась якось безпорадно, по-дитячому; миттю в його свідомості промайнув жаль до неї. Може, облишити? Ні, вона мусить, мусить відчути! Кров шугнула йому до скронь, забурхала в усьому тілі.

— Ник, чого тобі?

Ага, пополотніла, злякалася?

— Схаменися, Ник!

Вхопив її за плечі.

— Так, значить, нема про що говорити?

— Пусти, гидота!

Несподівано вона розмахнулась і вдарила його по щоці. Цього він аж ніяк не сподівався. Відсмикнув руки, закліпав довгими віями, роззявив рота.

— І з отакою нікчемою я була знайома! — не втрималась Клара. — Ти усвідомлюєш, що став на шлях злочину? Особа недоторкана, житло недоторкане — знаєш?

Никифор струсив із себе миттєве заціпеніння, випнув груди:

— Усвідомлюю, все усвідомлюю і знаю!

Його руки знову потяглися до неї. Клара зненацька кинула свою куртку йому на голову — як на бичка в стародавніх фільмах — і відскочила. Наче клубок вогню, він пожбурив ту куртку собі під ноги, кинувся до дівчини.

— Злочинець! — закричала Клара, вбігши в помешкання.

І пенати одразу ж оголосили:

— До житла сімнадцять — сімнадцять "А", сектор "П" вдерся злочинець. До житла сімнадцять...

Зачувши цей механічний голос, юнак підбіг до пульта, люто смикнув білий важельок живлення — голос урвався. Тепер вілла була вимкнута із спільної сітки (острівець, загублений в океані!), можна безборонно зігнати лють. Та Клара спритна дівчина, вислизає з рук, стрибає, наче кішка, гасає з кімнати в кімнату, з поверху на поверх, турляє йому під ноги

меблю, а тут ще посутеніло — Никифор сторчакував, набив собі гулі, але зупини-тися не міг. Захеканий не так від утоми, як від люті, він навіть не помітив, що спалахнуло світло. Перебігши через залу, побачив: Клара зупинилася, стоїть в сусідній кімнаті. Кинувся у дверний прохід і з розгону вдарився об прозору стінку. Що це? Побіг до других дверей — там теж стіна, до вікон — стіна! Озирнувся навколо — підходять незнайомі люди і крізь прозорі стіни дивляться на нього. Збагнув: довкруж нього опущений проти-пожежний захист! Тепер він у прозорому, герметично закритому ящику. Як же це? Хто ж увімкнув?

Почав гатити кулаками в стіну, а люди на тому боці стояли й дивилися — зосереджені погляди, похмурі лиця. Никифор вгамувався — борсатися просто смішно. Сів на підлогу. Що ж тепер буде? Безпорадно зиркав навкруги і зненацька відчув холодок страху: він же тут задихнеться, коли не випустять! Підвівся і, підійшовши до тих дверей, за якими стояла Клара, гукнув:

— Тепер можеш не боятися…

Здумав, що голосу ж його там не чують, і почав жестикулювати, мовляв, не бійся, випусти.

Клара щось сказала, певне, дала наказ пенатам, і прозорі стіни з легким шурхотом піднялися вгору. Ни-кифор ступнув до неї, щось бурмочучи, але вона одвернулась. Похнюпився і підтюпцем подався до виходу, а люди осудливо дивилися вслід, і палючий сором проймав його наскрізь. Яка ганьба! В їхній комуні вже, ма-буть, років із двадцять не траплялося найменшого злочину, а він вчинив замах на особу, знехтував законом співжиття… Дикість!

Плутаючи ногами, перейшов дворик, мимо басейну доплівся до стемнілих кущів і забрався в апарат. Це ж доведеться відповідати перед усією комуною… Злочинець! А як реагуватимуть рідні? І їм же ганьба:

син — злочинець! Запустив апарата, піднявся над садом, у нерішучості повис над гіллям, а тоді шугнув у потемніле небо.

II

Чим вище здіймався над землею, тим більше розросталася на обрії заграва заходу. Але щоб вибратися із земної тіні і захопити сонця, потрібні довгі години втомливого польоту — на це у Никифора не вистачило духу. На висоті десь біля шести кілометрів поклав свого "Електрона" в дрейф, щоб трохи відпочити і зміркувати, ку-ди податися. Додому? Але батько й мати, звичайно, одразу вимагатимуть привселюдного каяття — з усіх екра-нів комуни він сам мусить проголосити собі ганьбу! А за що, власне? Чому він мусить себе ганити? Ну, припус-тімо, поводився не зовсім етично, можливо, навіть зовсім неетично, але ж це... кохання!

Никифор довгенько марудився із такими міркуваннями, хотів хоч перед собою, перед своїм сумлінням виправдатися. Та хіба себе обдуриш? З глибини свідомості, хоч як її не глуши, виринала думка: вчинив замах на честь дівчини — хіба це не тяжкий злочин? "А вона таки оригінальна, незвичайна дівчина. Ех, не стримався, відпустив гальма. А тепер втратив назавжди... А побачить вона мене на екрані, зганьбленого, приниженого, жалюгідного, що подумає? Яке почуття в неї з’явиться? Презирство, огида. Ні, ні, хай що завгодно, тільки не це! Я доведу, що... І їй, і всім доведу..."

І сам не знав, що саме доведе — чи своє почуття до Клари, чи просто впертість. Колись, хоча б у двадця-тому столітті, злочинців ізолювали (важко навіть уявити!), замикали в спеціальних приміщеннях. Брр... Добре, що він родився не в ті часи. А може, й недобре... Неясні образи напливали, снувалися, обволікали, як павутина, і в якийсь момент Никифор відчув, що похитується на спині волохатої тварини — тепло і м’яко, але куди він їде? І, виявляється, сидить він передом назад, опирається долонями об широкий круп тварини. Поглянувши че-рез плече, побачив довгу морду і велике око; морда кивала вгору-вниз,

спина похитувалась, і він зовсім не ди-вувався, що в такий спосіб кудись їде в надвечір’ї. Ворухнув рукою і відчув щось тверде — підлокітник сидін-ня. Прочумався, але деякий час його не покидало відчуття теплої спини тварини. Так, він бачив подібних тва-рин у фільмах, на картинах, але живих ще не доводилося. Дивина!

Никифор торкнув кнопку на підлокітнику, і сидіння плавно піднялося. Тепер міг дивитися в ілюмінатор, Але краси вечора не помічав — ні яскравих зірок, ні підсвічених місяцем хмар, ні розсипищ вогнів унизу. Навіть велетенський штучний супутник, що саме виткнувся з-за обрію — біле колесо з чотирма спицями, — не милував йому ока. Тільки й подумав: там же Гліб, з яким разом відбували практику на Місяці. О, як легко дихалося там, в штучній оптимальній атмосфері! Може, викликати Гліба?

Рука сама потяглася до шифрів екрана зв’язку. Ну, звичайно, викликати!

Обличчя друга на екрані якесь розгублене, навіть похмуре.

— Вітаю, Глібе! — якомога бадьорішим тоном звернувся Никифор.

Товаришеві очі, завжди веселі й привітні, повнилися досадою.

— А з чим тебе вітати? — після секунди мовчання обізвався Гліб. — Коли станеш перед очима комуни?

В голосі чувся холодок і відчуженість. Ні на яке співчуття нічого й сподіватися.

— Я ще не думав про це. — Никифор спохмурнів.

— А цього не можна відкладати! — і Гліб одразу ж вимкнувся; його обличчя розтануло на екрані, неначе було з тонюсінької криги. Бач, який друг…

Деякий час Никифор сидів зосереджений, підперши рукою підборіддя, дивився в ілюмінатор і нічого не бачив. Нарешті ввімкнув рушія — надумав побувати на Острові Музики і Розваг, за якусь там сотню кіломет-рів. Наперед смакував задоволення: отам можна поправити настрій, забути про все. Найрізноманітніші .видовища, концертні програми, просто відпочинок на лоні природи…

З неба Острів здавався світляною мозаїкою, кинутою в річку. Никифорові важко було позбутися відчуття, що Острів плине за водою — навколо мерехтіли освітлені хвилі.

Ішов попід густими високими деревами, прислухався до гомону, сміху, що лунали звідусіль, і поволі за-спокоювався. Вже не думав про Клару, Гліба, неприємний осадок в душі поволі змивався новими враженнями, виникав зовсім інший настрій. Здалеку долинала симфонічна музика, і він попрямував туди.

Зал світлової музики обрамлений зеленню, в центрі якого розташовано прихований за величезним краси-вим екраном цілий світломузичний агрегат. Світлові потоки, що супроводять звук, з’являються не лише на ек-рані, а й на живоплоті навколо, на капроновій павутині над головою, і ти опиняєшся всередині цього дивовиж-ного потоку, він підхоплює тебе й несе в казковий, фантастичний світ…

Тільки-но Никифор зайшов, не встиг навіть сісти на вільне місце, як музика замовкла, світло перестало вигравати. Присутні заворушились, загомоніли, осудливо зиркаючи на нього. Никифор з досадою обернувся і вийшов. Через секунду–другу музика зазвучала знову, але вертатися йому вже не хотілося. Вирішив зайти в кінотеатр "Вікно в минуле" —

подивитися котрийсь із стародавніх реставрованих фільмів. Чомусь кортіло по-бачити людей на конях, може, через той сон...

Пройшов повз архаїчну колонаду, але як тільки ступив у напівтемряву величезного залу, фільмовий апа-рат зупинився. І треба ж було — на екрані саме мчав вершник, припавши до гриви, кінь одірвався від землі та так і повис у повітрі. Стенувши плечима, Никифор вийшов із залу. Це вже чортзна-що — його буквально пере-слідують невдачі!

Коли він заглянув до Театру Роботів (там завжди йшли веселі комедії), вистава також припинилася. Симфонія, фільм, спектакль... Та його ж бойкотують! А що, як знову пройти це коло? Вдруге навідатись до амфітеатру, заглянути у "Вікно"? Але відкинув цей намір. Хлоп’яцтво! Громадський бойкот — не жарти. З усього ви-дно; ситуація ускладнюється з кожною годиною. Чи ти ба!..

Тримаючись у тіні дерев, пробирався до ангарів. Піймав себе на тому, що сам сторониться людей, уникає зустрічі з ними, ховається. Почуття самотності, виникнувши десь у глибині його єства, розросталося, холодило серце. Коли б він не працював у галузі геофізики, подався б на довгі роки у космос. Але відчував: Земля тримає кожну його клітину, покинути Землю йому несила.

Біля входу в ангар стовбичила якась постать. "Зараз і цей одвернеться... — неприязно подумав Никифор. — Нехай усі відвертаються!" Але незнайомець не тільки не відвернувся, а ступив навстріч і зупинив Никифора.

— Здається, Ярковий?

— Так. Але я вас не знаю.

— Маєте рацію, ми ще не зустрічалися.

— Ви ризикуєте своєю репутацією, — холодно кинув Никифор. — Мене піддано ігнорації.

— Саме тому я й хотів…

Щось у його тоні було неприємне, і Никифор несподівано різко сказав:

— Не потребую співчувань! — І пішов під освітлене склепіння ангара, залишивши розгубленого незна-йомця у тіні.

Полегшено зітхнув, вивівши свого "Електрона". Тепер він знав, що робити: до Піфії! Вона порадить, во-на все розсудить.

III

Тут усе розміщене під землею. А на поверхні буяють сади. Ось і зараз, пізнього вечора, видно, як біліють поміж листом великі яблука, сизі сливи і рудуваті груші. Никифор пішов до ліфта. Білі кам’яні сходинки вели вниз, до першого майданчика. Никифор викликав кабіну і, поки вона піднялася, тупцював, озираючись: хоча б ніхто не нагодився! Вийшовши з ліфта на глибині десь п’ятдесяти метрів, одразу потрапив на рухому стрічку пасажирської трансмісії і за кілька хвилин був у своїй лабораторії.

Тихо, безлюдно. Ночами тут ніхто не працює, хіба що трапиться коли-небудь така цікава розробка, що несила відірватися.

— Ну, Піфіє, я до тебе, — сказав Никифор, вмикаючи електронну машину. — Як скажеш, так і буде!

Піфія стояла в кутку — п’єдестал, обличкований штучним мармуром, висотою, може, в метр, на ньому статуя молодої жінки з розпущеним волоссям і диким виразом обличчя (комусь із "противників стандарту"

спа-ло на думку змонтувати електронного аналізатора у вигляді скульптури). Вона блиснула чорними очима.

— Я слухаю.

Никифор розповів їй про Клару, про своє знайомство з нею, про те, як розвивалися їхні стосунки.

— Ми часто зустрічалися. Вона бувала зі мною, але найменшого зближення не допускала. Можливо, придивлялася, вивчала чи просто вагалася. А може, дозволяла зустрічі із жалощів… Хіба це могло довго так тривати?

Коли Никифор, нічого не приховуючи, але мимоволі виправдуючи себе, розповів, як стався інцидент, Піфія спитала:

— Який біопсихічний комплекс Клари?

— Зрозумій, почуття не вкладаються ні в які прокрустові ложа об’єктивних даних. Ви, машини, часто не зважаєте на це…

— А ви, люди, часто прикриваєтеся романтичним туманом, — не без сарказму зауважила Піфія. — Затя-мте собі, що все на світі є процес, а всілякий процес характеризується об’єктивними даними.

— Ах, я й забув, що ти любиш пофілософствувати! — примирливо вигукнув Никифор. — Визнаю, ти маєш рацію. Все — процес, усе — формула!

Піфія замиготіла очима, що свідчило про інтенсивну роботу її контурів, хоч юнакові здалося: вона миго-тить від вдоволення.

— Доведеться зв’язатися з інформаційним центром… — уголос міркувала Піфія. — Так і є… Ось наслідки аналізу: сили, які діяли в ситуації, розійшлися. Контакту немає — конфлікт вичерпано.

— Конфлікт вичерпано!.. Люба моя, мила Піфіє! — Никифор аж підскочив на радощах. — Ти мене вря-тувала! Ніякого конфлікту, сили розійшлися… Це ж просто блискуче! Слухай, а етика, мораль?

— Це абстракції, які не піддаються врахуванню.

— Гм, воно не зовсім так, а втім… Дякую, Піфіє. — Никифор простяг руку до вимикача, але з репродук-тора почулося:

— Не треба, я сама вимкнуся.

— Хочеш порозмовляти?

— Так.

Никифор зручно вмостився у кріслі і приготувався слухати. Зрештою, спішити йому нікуди.

— Ви, люди, дивні системи, — почала Піфія. — Мабуть, унаслідок несиметричності ви намагаєтеся про-являтися не тільки у своєму фізичному вимірі, а ще й поривaєтесь у якийсь вигаданий, маревний світ. Це я вва-жаю недосконалістю конструкції, прорахунком Природи.

— Навпаки, Піфіє, в цьому глибока мудрість! Можливість руху свідомості, розвитку…

— Це не те. Адже моя свідомість також розвивається, але я залишаюсь на реальному грунті.

— Знання і свідомість — різні речі… Твоє знання повниться, Піфіє, збільшується об’єм пам’яті. А в нас… Людське життя, Піфіє, це таке явище…

Никифор замовк, схиливши голову, і Піфія деякий час теж не обзивалася. Нарешті нагадала:

— Так що ж таке життя людини?

— Один мій друг, тонка поетична натура, так визначає: життя — це загадка, загорнута в таємницю.

— В цих словах немає ніякої інформації.

— Навпаки, Піфіє, ця фраза несе безодню інформації! Стільки ж, як і той стародавній вислів: "Я знаю те, що я нічого не знаю".

— Ці вислови лиш засвідчують відносний рівень пізнання.

— Ех, Піфіє! Ти краще скажи: чому я її люблю? Ну, чому?

— Це таємниця, загорнута в загадку… — іронічно сказала Піфія і вимкнулась.

IV

Заспокоївши Клару, тактовно поспівчувавши їй, сусіди роз’їхались, і її віллою знову заволоділа тиша. Дівчина пройшла до блакитної кімнати і втомлено сіла на кушетку. Провела долонями по лицю, зітхнула й ляг-ла горілиць, підклавши руки під голову. Ну й день випав! І що з ним сталося, з тим Ником? Такий був лагідний, витриманий і раптом… Атавізм, психічний атавізм! Кларі було соромно за нього і боляче, і в глибині душі пробивався струмочок жалю. Де він її вперше побачив? Чи

не в Гірському пансіонаті в Криму? Так, так, там і Віра була. Вони познайомилися біля мармурової альтанки, він щось дотепував, усі сміялися. Затим умовив відвідати Дельфінію і чимось так задобрив одного дельфіна, що той висунувся з води біля їхніх ніг і пропищав: "Ви чуд-дові екземпляр-ри!" "Хоч дельфіни говорять нам компліменти!" — сміялася Віра. Никифор тоді провів з ними усі вакації. А цього літа прибув сюди. З’явився як сніг на голову… Мабуть, треба повертатися до своєї Антарктиди, вже навідпочивалася.

Клара дивилася на стелю, намагалася не думати про Никифора, але не могла позбутися його образу. Не-самовитий погляд, обличчя перекошене, пальці як пазури…

— Дайте музику… — прошепотіла. — Симфонію спокою…

Кімната почала виповнюватися тихими, прозорими звуками. Клара заплющила очі, готова віддатися ти-хим тим чарівним хвилям. Нехай несуть її, нехай заколисують, аби тільки забути кошмари цього дня. Починає скрипка — веде так тоненько-тоненько, шовково, павутинно. За нею зринає віолончель — стелеться трава під вітром; далі обзивається арфа — дзвонять квіти, ронять срібні пелюстки на траву, їх підхоплює вітер, здіймає вгору — біла метелиця на блакитному тлі… І вже звучить усе навколо, бринить, видзвонює — прозорі ріки, сизі ліси, рожеві хмари. Клара не відчуває тіла, наче зіткана із променів, з миготливого серпанку, лине під повівом звуків легша від тіні. Лине і тоне, лине і тоне в океані світла.

Здалеку звідкись зненацька долинає приглушений голос:

— Кларо, Кларо…

Та це ж мама її кличе!

— Кларуню, донько, ти мене чуєш?

— Чую, чую, мамо.

— Тобі погано?

— Ой, ні, дуже гарно.

— Розплющуй очі.

Клара дивиться і бачить коло себе матір — ласкава посмішка в очах, підсвічене волосся над лівим вухом. Мати простягає до неї руки, але доторкнутися не може. Клара підводиться, каже пенатам:

— Дякую за музику.

Симфонія поволі стишується, стишується і завмирає.

— Я вже довгенько дивлюся, як ти спиш, — обзивається мама. — Відпочила?

— Так. Ця музика, мамусю, чарує.

— Ти ще довго тут будеш? Може б, перебралася до нас?

— Я так і думаю зробити. Побуду з вами тижнів два перед Антарктидою.

— Тато за тобою скучив.

— Я теж за ним скучила. Як там ваш заповідник?

— Все гаразд. Там такі бізони…

Кларі було приємно розмовляти з матір’ю, дивитись у її примружені очі (для передачі зображення вона мусила яскраво освітлювати себе), слухати її ніжний голос. Мама розпитувала про все, але про сьогоднішню подію — ні слова. Сонечко, а не мама!

— Ой мамусю, очі заболять, досить уже нам. Спасибі, рідна, до зустрічі!

— Будь здорова, доню!

Зображення взялося тьмавістю і зникло. Клара підхопилася, потягнулася, вигинаючи руки і плечі. Спитала:

— Басейн готовий?

— Так, — відповів динамік. — Яку дати температуру?

— Зробіть… — Клара по-дитячому прикусила губу. — Зробіть шістнадцять!

— Будь ласка!

V

Ах, цей басейн! І що він тільки робить з людиною!

— Слухай, та тебе не впізнати… — каже Віра, поглядаючи на подругу лискучим воловим оком. — Коли б ти жила в двадцятому столітті, була б… Зажди, як це вони казали? Ага, кінозіркою. Чи це в тебе ще не прой-шло збудження від того інциденту?

— Не треба про те, Віро.

— Чому? — В голосі подруги звучало щире здивування. — Я не вважаю, що цей вчинок завдав тобі мо-ральної шкоди. Це ж кохання, Кларо!

— Дикість, а не кохання.

Вони сиділи, точніше, напівлежали на кушетках верхньої тераси.

— Ех, Кларо, Кларо… Як часто ми розминаємось із щастям. Недавно ми реставрували найдавніший фі-льмовий примітив: дві дівчини закохуються в одного юнака. Інтрига, боротьба, переслідування.

— Зараз не той час, — обізвалася Клара.

— А що ми знаємо про той час? — вголос міркувала Віра, замислено дивлячись у вечорові сутінки. Очі схоплювали і тіні, і місячне сяйво, і гаснучу заграву на заході. Чомусь їй пригадалися рядки давнього поета про холодну дівочу душу: "Без запаху краса і сяйво без тепла"…

Люди завжди були приблизно однакові.

Розповідаючи про реставрований фільм, Віра все зітхала, висловлювала свої жалі, симпатії до далекої доби бурхливих людських почувань. Подруги розмовляли, не вмикаючи освітлення. Лагідна вечірня темрява ім-понувала бесіді, надавала задушевності. Часом дівчата замовкали, кожна думаючи про своє.

Голос пенатів порушив мовчанку:

— Никифор Ярковий просить дозволу сказати кілька слів.

Клара розгубилася, замахала руками, наче пенати могли побачити ці жести.

— Ні, ні! Це неможливо.

Подруга насторожено підвелась, у великих її очах відбилася цікавість. Вона рішуче промовила:

— Скажіть, з ним хоче поговорити Віра. З’єднайте з Рожевою залою, я зараз спущусь.

Віра швидким кроком попрямувала до ліфта, а Клара підійшла до балюстради, обіперлась об неї грудьми і безтямно дивилася в нічну імлу. В голові — хаос думок. Вона намагалася впорядкувати їх і не могла. Це ж тільки подумати: після всього, що сталося, він хоче "сказати кілька слів"! Клару аж пересмикнуло.

Повернулася Віра. Клара нічого не питала. Віра помовчала, нарешті видихнула:

— Він тебе любить, чуєш? Дуже любить.

VI

"Що зі мною діється? — думав Никифор, блукаючи в саду перед початком засідання "Калейдоскопа". — Сприймаю світ інакше… Нерви оголилися, чи що?" Усвідомлення цього наповнювало груди радістю, піднесеністю. І зелене полум’я трави, і дерева, що вмочили гілля в прозорість неба, і птиці, і сонце, що вже золотіє у млі,— все стало якимось ближчим, співзвучним. Реакція краси… Так, так, усе випромінює красу, світ повниться красою, і душа відчуває її, коли настроєна на ту саму хвилю.

Якийсь жучок переповзав стежку. Никифор зупинився, присів, щоб краще побачити. Теракотовий, складений з овалів, трикутників і трапецій, виставив, звичайно, антени — одержує інформацію про середовище. Ну, рухайся вже, рухайся, мабуть, і в тебе є свої клопоти.

Помітив на яблуні пташину — маленька така, жовто-зелена кофтинка, чорний крават на шиї, — водить голівкою, попискує. Скаржиться на самотність... "Ну, це вже в мене сентименти, — майнула думка. — Може, їй просто попалася гіркувата личинка, от вона й пищить. А самотність тут ні до чого". І одразу ж: "Не хитруй із собою. Пташина самотність — це тільки асоціація, ти ж увесь час відчуваєш власну самотність... Ну й що? Нехай!" Озирнувся навколо — і вже нічого особливого не побачив. Сад як сад і ранок як ранок. Пора на засідання "Калейдоскопа"...

До зали Никифор зайшов не так, як раніше, — твердо ступаючи по сірому пластику, весело-іронічно по-глядаючи на товаришів: ану, які розуми тут зібралися? Ні, сьогодні навіть після прогулянки він щулився, відчу-вав незрозумілий острах і не міг його подолати; опустив очі долу, ступав невпевнено, як на слизькому. Давно, коли Никифора ще й на світі не було, в цій залі справді стояв підсвічений циліндр калейдоскопа, що показував усе нові й нові форми, сполучення барв. Отак і вчені, що збиралися тут, мусили подавати нові й нові ідеї. Нарешті хтось спостеріг, що калейдоскоп забирає багато уваги, і подав ідею: прийняти його звідси. "Колективний мозок", тобто всі учені, погодився, і відтоді барвистий інструмент перенесли до дитячого закладу, але назва зали так і залишилась.

Никифор сидів, не дослухаючись до притишених розмов. Головне — в нього є оригінальна, досить-таки абсурдна ідея! Він давно готувався до її обговорення. Він так і скаже: магнітне поле Землі витворюється не ві-домою досі матерією. В Антарктиді в районі геомагнітного полюса діє постійний природний генератор магніт-ного поля. От і нехай подискутують! Хоч і висміють, але в "аналітичний циклотрон" ідея буде передана. Всім стане ясно, що ні про яке розтоплювання криги Антарктиди не може бути й мови. Це ж природний панцир, кожух магнітного джерела!

Як це спало йому на думку? Переглядав якось спеціальний фільм (Земля, сфотографована з космосу крізь різні фільтри), отоді й впало йому в око: занадто вже концентроване, сказати б, гіпертрофоване

нагромадження криги в Антарктиді. Жоден із механізмів виникнення такого могутнього льодяного покриву не здавався Ники-форові переконливим.

Мелодійно дзенькнув годинник, і гамір у "Калейдоскопі" почав ущухати. Черговий керівник, підійшов-ши до великого, на всю стіну, чорного екрана, проголосив:

— Почнемо! Сьогодні в нас тема: Антарктида і перспективи її використання.

Назва теми білими похилими літерами прорізала середину екрана.

Деякий час чулося тільки покашлювання. Хто почне? Никифорові кортіло першому кинути свою ідею на екран, вже й слова вертілися на язиці, але тут прохопився сміхотливий Микола Макодзьоб:

— Пропоную прорізати в товщі криги тунелі, зали, галереї найрізноманітнішої форми і величини, відтворити там найславетніші архітектурні споруди з давнини й до наших днів, одне слово, зробити КЕР — Конти-нент Екскурсій і Розваг!

Як тільки електронний перетворювач почав фіксувати Макодзьобові думки на екрані, назва теми попли-вла вгору і зупинилася під верхнім пругом. Там вона й залишалася протягом усього семінару, а текст виголо-шених ідей стояв перед очима до чергової пропозиції. З екрана їх списував так званий Акумулятор ідей, яким користуються вчені з "аналітичного циклотрона". Списувати було що. Пропозиції так і сипались:

— Використати як рибний холодильник!

— Переправити кригу на Місяць!..

— Перекинути на Марс…

— Залишити статус кво, аби не порушилася біосфера.

— Рівень світового океану понизився, доцільно розтопити кригу Антарктиди…

"Розтопити, розтопити…" Тільки це слово й кидалось у вічі Никифорові, тільки воно, здавалося, й сікло чорний екран: "Розтопити, розтопити…" І він заговорив, дихаючи просто на сіру сіточку свого електронного перетворювача:

— Антарктиду слід розглядати в комплексі з магнітним полем Землі. Це поле створюється не відомою досі матерією, поклади якої втушковані товщею криги. Точка, де є магнітний полюс…

На мить він кинув погляд на чорний екран. Що таке? Там світиться попереднє висловлювання: "…розтопити всю кригу Антарктиди…" В чім річ? Його перетворювач зіпсувався? Окинув поглядом колег — сидять, не дивлячись в його бік, жодна голова не повернута до нього! — і обличчя обдало жаром. Отже, й тут ігнорація! Ніхто не хоче його слухати, апарат відключено… Авжеж! Никифорові хотілося закричати, вигукнути щось лайливе, викинути на ці голови всю свою пекучу образу. Але він тільки стиснув зуби й промовчав. Рука, в якій тримав трубку перетворювача, шарпнулася сама собою, проводок обірвався. Кинув трубку під ноги і про-жогом подався до виходу. Жоден із його товаришів не сказав ні слова, наче це був не він, а привид, якого ніхто й не бачив. І Микола… Навіть він не обізвався! Ну, гаразд, гаразд, заждіть, ви ще почуєте Никифора Яркового!

Груди розпирало обурення, був такий приголомшений, що замість піднятися до ангара, погнав кабін}’ ліфта вниз і опам’ятався десь на кілометровій глибині. Дістався нарешті до свого "Електрона", не знав, куди податися. Все стало йому байдуже. Ввімкнув апарата, аби

відірватися від землі. Довго летів понад хмарами, нарешті побачив ліси, луки і опустився. Кущі були такі густі, що в них сховався його кулястий літальний апа-рат.

Вибрався назовні і пішов, набираючи в груди густого повітря, настояного на травах, на перепрілому лис-ті, насиченого всіма лісовими запахами. Легко, гарно. Розкинувши руки, як для обіймів, упав на землю. Густі стебла пружинили під ним, обдавали запашним теплом. І якось одразу полегшало на душі, все, що трапилося досі, віддалилося, невиразно маячило десь далеко-далеко на обрії свідомості. Ех, як тут добре! Лежати б отак вічність, слухаючи нечутні шерхоти трави. Втекти, втекти від усіх до Природи! Тут немає ніяких приписів: жи-ви, не залежний ні від чого і ні від кого. Хіба він не має права вибору? І хто доведе, що це — гірший варіант?

VII

Клара сіла в геочовник під Карпатами. Не зупиняючись і на секунду, виповнений світлом циліндр підхо-пив пасажирів із рухомої платформи і помчав на південь. Умостившись на податливому сидінні, яке одразу на-брало форми її тіла, дівчина торкнула сережку-транзистор, що поблискувала у правому вусі, і почала слухати притишену музику. Клара поклала руки на коліна і заплющила очі. Хотілося подрімати. Безглузда Никифорова вихватка зіпсувала їй відпочинок, настрій поганий, навіть до батьків не, заїхала. Тільки на роботі можна скинути з серця неприємний вантаж, полегшено зітхнути. Ото здивуються на Геомагнітній станції, що вона так швидко повернулася! Треба було б сповістити… Чи, може, вийти біля Стародавніх Пірамід, послухати вечірній концерт? Кажуть, дуже урочисто і вражаюче: Піраміда освітлюється блідим сріблястим світлом, і таємничий голос звучить наче з глибин часу: "Я, Піраміда великого фараона Хеопса, чотири тисячі років здіймаюся над Зем-лею…" "Великий…" Ну й смішні… Наче розігрували п’єсу. Але п’єса була жорстока, кривава, чоловічок утверджував свою "велич" кров’ю інших людей…

— Вам холодно? — обізвався молодий сухорлявий чоловік і сів поруч. — Може, ввімкнути обігрівача?

— Ні, дякую, — скосила на нього очі Клара. Осмикнула на колінах сукню і склала руки на грудях, явно не бажаючи розмовляти.

— А я подумав... Пробачте, може, ви хочете відпочити?

Він трохи схилив голову в її бік, і Клара завважила, що рідкувате його волосся має зеленавий відтінок, очі спокійні, сумирні, здається, жовтаві, голос якийсь сухий, офіційний.

— Та вже перехотілося, — стримано сказала і з досадою подумала: "Завжди хто-небудь причепиться..."

— Ви вже подорожували цим човником?

— Ні, вперше.

— А далеко?

— Антарктида.

— У справі, звичайно?

— Так, я там працюю.

"Годилося б і його щось спитати, — подумала Клара, — та нащо це мені?"

— А я до Космічної Пращі... Стартовий острів. Знаєте, звичайно?

— Чула.

— Хіба не літали на Місяць?

— Боюсь невагомості.

— А я звичний до космічних перельотів. Брав участь в експедиції до Урана. Ну, ви ж знаєте, вона закінчилася не зовсім вдало… Тепер вирішив поцікавитися Землею.

Клара співчутливо поглянула на сусіда. Виходить, це один із тих, що два роки тому повернулися з Урана. Більшість загинула, так нічого особливого й не відкривши на пустельній жорстокій планеті, а цьому, значить, пощастило…

— Більше не хочете на Уран?

— Нова експедиція готується, але я залишаюся на Землі. Зрештою, я історик і археолог.

Помовчали. Потім супутник із зеленавим відтінком волосся запропонував:

— Може, подивимось краєвиди?

— З-під землі? — здивувалась Клара.

— Так, з-під землі. Ось цей об’єктив нам усе покаже… — сказав незнайомець, поставивши на столика чорний ящичок із золотистою передньою стінкою. Швидкими пальцями торкнув умикача. — Ось зараз і поба-чимо, де ми є…

Спочатку золотисте тло екрана прокреслили іскорки, потім шугонуло полум’я, наче від тертя об кам’яну породу, і ось уже човник нібито вирвався на поверхню землі. Ілюзія цілковита! Клара примружила

довгі вії чи то від сонячного світла, чи від задоволення. На екрані, як в ілюмінаторі, поплив справжній, ну справжнісінький краєвид. Наче вони летіли понад полями, мало не черкаючись колосся пшениці. А он зблиснула вода — море чи річка? — праворуч, на гористому березі, місто, велике місто в зелені садів…

— Істанбул. Колишній Царгород, Візантій.

— Гарний, — сказала Клара, не відриваючи погляду від екрана.

— О, там досить багаті музеї: Софійський собор, Голуба мечеть… Он бачите чотири списи? То мінарети коло Софії. Все реставровано в первісному вигляді.

Місто пропливло, як видиво, як великий морський лайнер із сяючими на сонці палубами. І знову — поля, сади, стрічки доріг і легкі, ажурні мости.

Уранос (так подумки Клара прозвала співбесідника) пояснив, що цей об’єктив бачить за допомогою ней-трино — космічні зливи їх пронизують товщу Землі. Апарат фільтрує потоки нейтрино в такий спосіб, щоб одержувалось потрібне зображення.

— Так можна заглянути і в глибини Всесвіту? — зацікавилась Клара.

— У певному розумінні. Я працюю над удосконаленням приладу. Це мій винахід — нейтринний ліхтар.

Клара поглянула на попутника з повагою.

За бортом вочевидячки хлюпнули ультрамаринові хвилі Середземного моря. На обрії в сріблястому ма-реві виднілися острови.

— Ви вже бачили колоса Родоського?

— На жаль, не встигла.

— Ефектна статуя. Реставратори використали дві тисячі тонн титану на каркас і, здається, три тисячі тонн міді. Та ось він, дивіться!

Клара не зводила очей з екрана, видовище було неповторне: на тлі великого амфітеатру міста високо в небо здіймається постать колоса, сонце дробиться на його могутніх грудях, гордовито піднесеній голові…

— Багато монументальних витворів стародавнього світу відновлено, — сказав Уранос. — Шкода тільки, що до цієї програми не включено Вавілона.

— А може, це й добре, — заперечила Клара. — Вавілон залишився в пам’яті історії як символ тяжкої не-волі, нечуваного насильства і рідкісної розбещеності. Навіщо його воскрешати?

— Історія — це історія, — зітхнув Уранос.

Острів Родос зі своїм колосом відплив у далечінь, окутався серпанком і швидко зник за обрієм. Знову на-вколо плюскотіли сині хвилі, де-не-де біліли кораблі.

— У ті часи мистецтво розвивалося наче якимись вибухами, — помовчавши, продовжував Уранос. — То в Межиріччі, то на берегах Нілу, то в Греції, Римі…

— Це влучно: вибухами.

— Але вже недалеко той час, коли таємниці історичного процесу будуть простежені.

— А хіба історична наука ще не осягла всього процесу? — Клара кинула на свого співрозмовника заціка-влений погляд.

— Бачте… Вона зібрала, мабуть, увесь фактичний матеріал, який можна зібрати, проаналізувала його і дала приблизно правильну картину того, як проходив історичний розвиток. А от чому саме так, а не інакше, чому вилився такий варіант, а не інший, на це відповіді ще нема.

— І, певне, ніколи й не буде, — замислено сказала Клара.

—Чому не буде? Ми терплячі, ми про все дізнаємось і поставимо крапку.

— Хто це — ми?

В Ураноса проскочила іскорка в жовтизні очей.

— Ну… історики, звичайно.

— Он уже Ніл! — вигукнула Клара. — Піраміди, піраміди бачу…

На якусь мить блиснула думка: вийти! Запросити його і вийти! Та Клара відкинула цей намір. Дивилася, як пропливають величні рукотворні гори, малесенькі постаті людей біля них…

— Ну, от хто пояснить: чому фараон Хеопс вирішив збудувати собі таку грандіозну могилу? Спору-дження пірамід, певне, дуже підривало економіку Єгипту, і, може, коли б не такі безглузді витрати людської енергії, історія пішла б по іншому руслу? Могли б же фараони вдовольнитися хоча б удесятеро меншими гроб-ницями?

— Все це можливо, — хитнув зеленавою головою Уранос, — і на всі подібні питання наука таки одер-жить відповідь.

— Яким чином? — з іронією в голосі спитала Клара. — Може, як у фантастиці, пошлють істориків у да-леке минуле, щоб вони там, на місці, все зафіксували?..

— Зараз розробляється складний, занадто складний, але й дуже цікавий проект,— зумисне не помічаючи її іронії, сказав Уранос— Він уже й назву має, але поки що тільки назву…

— Як же він зветься, цей таємничий проект?

— Модель Історії Людства — МІЛ скорочено.

— Що це означає?

— Тут може бути кілька варіантів. Ось, наприклад, такий. В одному з найбільших цирків Місяця, на не-видимому боці, спорудити зменшену модель Середземномор’я з прилеглими до нього територіями: Єгипет, Дворіччя, Мала Азія, Європа… Тектимуть річки, здійматимуться бурі, будуть запрограмовані землетруси, ви-бухи вулканів, словом, усі природні компоненти. На цій арені діятимуть біороботи, створені на основі електро-ніки білкових молекул,— шумери, єгиптяни, ассірійці, греки, римляни… Запрограмовані до розвитку, розмно-ження, з усіма людськими інстинктами. Можна буде побачити, так би мовити, в натурі Рамзеса, Накуходоносо-ра, Олександра Македонського, Юлія Цезаря… Взяття Вавілона персами, бій у Фермопілах і зруйнування Кар-фагена…

— Цікаво було б побачити Клеопатру, — сказала Клара і зашарілася.

— Звичайно, цікаво. Або засідання Ареопагу чи римського Сенату. Вони створять і свої піраміди, і колоса Родоського, і Парфенон, і Колізей.

— Заждіть, вони, значить, і кохатимуть і ненавидітимуть?

— Звичайно. Все, як у людей.

Клара здригнулася.

— І рабство в них буде?

— Аякже.

— І вбивства, і муки?

— Все, як у людей. Діятиме той самий закон причинності. Гігантський моделюючий центр лише збиратиме інформацію для аналізу, ніякого втручання в процес аж до кінця експерименту.

Клара подивилась на нього довгим, уважним поглядом:

— А ви не вважаєте, що це… жорстоко?

— Жорстоко? Залежить, як на це дивитись. Фінішний імпульс миттєво зітре пам’ять у мільйонів роботів, і згодом можна буде підготувати інші фази історичної моделі. Яка ж тут жорстокість? Це станеться миттєво, ніхто з них не встигне відчути жах загибелі.

— А що, як вони здогадаються про фінал? Ну, інтуїтивно чи внаслідок неточності в програмуванні… Ні, ні, таке моделювання… Коли цей проект винесуть на затвердження громадськості?

— Ми ще тільки розпочали розробку.

— Я голосуватиму проти.

Зеленоволосий вчений знизав плечима і нічого не сказав. Тільки поглядав на неї вивчаючим, зацікавленим поглядом.

На екрані його апарата пропливали африканські савани. Клара зіщулилася, сховала підборіддя в комірець куртки і мовчки спостерігала безконечні плантації. їй почулося, наче хтось кличе: "Кларо Кларо!" Ні, не почулось, голос шепотів їй із транзистора. Так, це Віра. Клара приклала долоню до вуха, щоб краще було чути. "Кларо! Ти мене чуєш? Де б ти не була — вернися! Никифор зник, можливе нещастя, вернися, будемо шукати, Кларо!.." Вірин голос благав, і першої миті Клара вже сіпнулася підвестися, піти до вихідного шлюзу. Зник... А їм, власне, яке діло? "Ти мене чуєш, Кларо? Де б ти не була..." Клара натиснула кнопочку, і Вірин голос обі-рвався. Досить із неї того Ника!

Сусід щось розповідав, та Клара не дослухалась, у відповідь на його запитання лише кивала головою. Коли він попросив дозволу зателевізуватися до неї, так само кивнула головою і механічно подала картку зі своїми координатами. Він, здається, з радістю зиркнув на той шматочок пластика і обережно сховав до кишеньки. Кла-ра була наче в трансі, до її свідомості майже не доходили чемні слова його подяки, стримані компліменти і по-яснення, що Антарктида цікавить його як археолога. Нарешті він встав на стартовому острові Космічна Праща. Клара зітхнула і заплющила очі, збираючись подрімати до Антарктиди.

VIII

Перші промені сонця застали Віру на пласкому даху. Тут вона любила робити гімнастичні вправи. Інколи виконувала загальний комплекс, передаваний по радіо, а найчастіше імпровізувала під музику. Легкість, пруж-ність тіла — яке це приємне фізичне відчування! Ходила то на пальцях, то на п’ятах, потім ногами креслила в повітрі зигзаги, підстрибувала, взявшись у боки, або котилася колесом, спираючись то на руки, то на ноги. Дрі-бні краплинки поту зросили її щоки, а дівчина гасала з непослабним завзяттям — то перекидалася через голову, розтріпуючи кучму світло-русого волосся, то на мить зупинялася, плавно розводячи руки і випинаючи тугі гру-денята. В таку мить промені сонця робили з неї дивовижну скульптуру, ніби стверджуючи стародавній афоризм: люди — діти Сонця. Бадьора й весела зійшла дівчина вниз, але,

згадавши Ника, відчула якусь порожнечу, невиразна тривога стиснула груди. Де він зараз? Що робить?..

Переборюючи ніяковість, почала викликати його котедж. Ніякої відповіді. Пенати твердять одне: Ники-фора Яркового вдома нема. Куди ж він подався? Мабуть, таки втік. Це чомусь образило і засмутило Віру. Сні-дала зовсім без апетиту, обмірковувала те, що сталося. Ну, гаразд, Клара, ігнорація... Але міг же він хоч сказа-ти? А то навіть не попрощався! Ставало гірко на душі. Безцільно бродила по кімнатах, не знаючи, де себе поді-ти. Ех, Ник... Звичайно, якщо вона схоче — знайде його, хоча б по радіомаяку. Але чи потрібно нав’язуватися? Хіба що він потрапить у біду...

Віра спіймала себе на думці, що бажає Никові якогось нещастя, звичайно, не дуже небезпечного, а тако-го, щоб саме вона могла йому зарадити. їй одразу ж стало ніяково, що так подумала, а потім смішно: дитячість! Все-таки у п’ятнадцять років треба хоч трохи серйозності...

"Клара — ось хто тут зараз потрібний! Вона, тільки вона зможе відвернути нещастя..." Віра почала кли-кати подругу, але не докликалась.

Була в такому пригніченому настрої, що наступного ранку навіть зарядки не робила. Нашорошено, три-вожно прислухалася до тиші. Аж кинулась, коли її викликали на зв’язок. Доки добігла до Рожевої зали, чого тільки не передумала. От бач, вона образилась, а він викликає, не забув про неї. А що нічого не сказав, то, мо-же, побоювався, що вона відговорить, а тепер ось потребує її допомоги. Ех, Ник, Ник...

З екрана дивилась на неї Клара.

— Що з тобою, Віро, ти чимось збентежена?

— Нічого, це так… — Віра намагалась говорити якомога спокійніше. — Я сподівалася… Вірніше, не сподівалася. Ах, Кларо, чому ти так довго не обзивалася? Тут сталися такі події…

— Невже ти, Віро, не здогадуєшся, що ті події мене зовсім не цікавлять?

Віра відчула в цих словах щось силуване, чуже, подруга якось одразу ніби віддалилась. Раніше їхні заці-кавлення були спільними, а тепер, виходить… Як швидко міняються люди! Ну що ж, коли її не цікавить те, що тут сталося, то Віра й не казатиме.

Пауза затяглася, і Клара, мабуть, щоб внести розрядку, заговорила швидко-швидко, без ніяких запитань:

— Я тут одразу поринула в роботу. Знаєш, тільки працюючи, відчуваєш повноту життя. За прозорими стінами нашої станції мете непроглядна сніговиця, і хоч у приміщенні двадцять один градус тепла, а як погля-неш на ту завію, мимоволі здригнешся. Стіни треба зробити непрозорими, бо, зрештою, це негативно діє на не-рвову систему: рецептори шкіри відчувають тепло, а зір сповіщає про лютий холод. Літо, з якого я недавно виїхала, здається сном, якоюсь казкою. Зелені дерева, трави, плюскотливі струмки, теплий вітер, дощ. А ми хоч і розташувалися на кризі, а катаємося на ковзанах під штучним пластиковим небом. Приїжджай, Віро, частину відпустки проведеш тут. Поблукаємо по крижаних тунелях — враження ні з чим не зрівняне. Тепер ми на місці перевіряємо дані цілої сітки магнітометрів, бо останнім часом тут діється щось незвичайне — напруга магніт-ного поля то посилюється, то слабне, і тенденція саме до послаблення. Є над чим помислити нашим теоретикам…

"А в Ника ж свій погляд на це! — мало не прохопилася Віра. — Ні, ні, не буду їй про нього…"

— Визначилось кілька напрямків, але, здається, найперспективніший давно відомий: теорія синхронності геомагнітних явищ з активністю Сонця. Та це тебе, певно, не цікавить.

— Чому ж? — обізвалася Віра. — Теорія синхронності — це дуже цікаво. Я рада, що ти захопилася роботою.

— В мене є ще й інше захоплення! — по-змовницькому підморгнула Клара. — В дорозі я познайомилася з одним… Ураносом.

Віра здивувалась:

— З яким Ураносом?

— Та це я так його прозвала за участь в експедиції на Уран. Тепер він працює на Місяці, часто перемовляється зі мною.

Клара розповіла про свого зеленоволосого попутника, згадала про його модель історії людства. Поступо-во Віра відчула ту саму Клару, яку знала раніше. Майже ту саму, бо щось таки між ними пролягло. Розмовляю-чи, Віра заздрісно думала: і Ник за нею, і цей Уранос…

Після того, як погас екран, підійшла до дзеркала. З-під густих вій на неї сяйнули сині, з темним відтінком очі, здригнулися рожеві губи. Виставила наперед ногу, ще й притупнула.

— Дурні! — нахмурила брови. — Дурні! Чи ви посліпли? Але нічого, я маю час… Тебе ж, Ник, я просто змушена віднайти, ти ж не знаєш останніх новин про поведінку магнітного поля!

IX

Никифорові захотілося їсти. Юнак нишпорив очима навколо, але нічого їстівного не бачив — густий ліс коли що й мав, то не виставляв напоказ. Дерева стояли цілком байдужі до його переживань. Дуби дрімали на осонні, осики дослухалися до чогось, час від часу ворушачи зелено-білястим листом, берези купалися в сонці і аж сяяли від утіхи. Стояла тиша, первозданна тиша з пунктиром пташиних голосів. Слухав би її, бродив би в ній, як у воді, але хотілося їсти. Втікаючи від цивілізації, Ник якось зовсім про їжу не думав, бо з проблемою харчування досі ніколи не стикався. А тепер… Що ж тепер? Невже капітулювати перед отими їстівними плит-ками, якими кожного постачають пенати? Отими пакетами, що дихають на тебе смаженинoю чи ніжать твій нюх м’якими ароматами дині або огірка? Натиснув кнопку — і маєш. Культурно, смачно, поживно, і головне — легко, торкнися лише кнопки. А тут, у лісі, кнопок нема. Юнак озирнувся й зітхнув: нема! Ну й що? Все одно він не вклониться тим кнопкам! Хіба людство не вийшло з лісів? Змогли ж наші пращури вижити? Не просто вижити, а, зростаючи, розвиватися, удосконалюватись. Адже той далекий шлях, що привів сучасну людину до кнопок, починався у лісових нетрях, на берегах річок і озер…

Ця рятівна думка надала Никові бадьорості. Підвівся, потягнувся до хрускоту в суглобах, зганяючи з се-бе сонливість. Він стане Первісним Мисливцем, Первісним Рибалкою, Первісним Збирачем плодів! Зрештою, це ж просто цікаво, оригінально — повернутися в лоно Природи, жити з нею в гармонійному єднанні!..

Рушив на пошуки їжі. З-за кущів знадливо блиснув йому ілюмінатором "Електрон" — місток до цивілі-зації. Никифор не зупинився: варто натиснути на кнопку… Але сама згадка про кнопку погнала його від апара-та. І чим дужче йому кортіло повернутися до цивілізованого способу життя, тим швидше він ішов у лісові нетрі. Пройшовши з півкілометра, наткнувся на стіну лозняка. Продертися крізь нього не було ніякої змоги. Никифор подався в обхід. Нарешті лозняк розступився, зазеленів моріжок, а за ним засиніла невеличка латка води, далі — ще і ще. Озерця були дуже красиві — ну справді як

осколки велетенського дзеркала, розкидані в траві, але Никифорові було не до цього. Прозору воду буквально пронизували сизі спинки риб — ось що він помітив! Яка то риба — карасі, окуні чи, може, щуки — він не знав; та навіщо йому це знати? Головне, що то — їжа. Кало-рійна, поживна, смачна!

Роздягся і в рожевих трусиках забрів у воду. Риба схарапудилася, сизі спинки замигали перед очима, він відчув м’які поштовхи в ноги і засміявся. Озерце малюсіньке, і ікати рибі нікуди, а розвелося її тут тьма-тьмуща! Занурив руки по лікті, розчепірив пальці і вхопив кілька штук, але не втримав — вислизнули. Ще й ще водив руками, риба попадалася, але кожного разу легко вислизала, дивуючи його своєю спритністю.

Никифор випростався, втер піт із чола і безпорадно озирнувся навколо. Погляд його впав на одіж.

— Еврика! — вигукнув юнак, виходячи з води.

Узяв штани, позав’язував вузлом холоші — чом не рибальська снасть? Але навіть нею впіймав здобич не одразу: срібнобокі карасі ухитрялися втікати разом з водою. Але тепер перевага в грі була явно на його боці. За півгодини він мав з десяток важкеньких карасів.

Ну, гаразд, міркував Никифор, риба є, але ж не їстимеш її сирою! Треба б підсмажити. Тільки як видобу-вала вогонь первісна людина? Тертям сухих паличок? Ну, в лісі це не проблема…

Назбирав оберемок сухого ломаччя і розташувався на моріжку. Вибрав дві гладенькі гілки, виламав цу-рупалки і почав добувати вогонь. Довший цурупалок, налягаючи грудьми, обіпер об землю, а коротким почав швидко і з притиском терти. Довго тер, пальці добре нагрілися, але жаданий вогонь не з’являвся. Скоро коліна йому заніміли, руки потерпли, а вогонь вперто не хотів показуватися. Стомившись, Никифор

ліг горілиць і без-думно дивився в небо. Потім знову взявся видобувати вогонь, але вже іншим способом. Один цурупалок розча-хнув, а другий, застругавши, поставив сторч і почав крутити долонями. В жолобку, де ввірчувався кінець пали-чки, скоро почало тліти, вже ніздрі вловлювали запах димку, але доводилося раз у раз перехоплюватися доло-нями, і за цю коротку паузу тепло встигало розвіятись, не дійшовши критичної точки. Еге, думав Никифор, ви-тираючи піт, тут тобі не електроніка, тут м’язи мусять спрацювати максимально точно.

Крутив годину, не менше, поки в жолобку не затемнілося і звідти не знялася синя ниточка диму. Сталося чудо: зблиснув вогонь!

— О Живий Вогонь предків! — молитовно склавши руки, вигукнув на радощах Никифор. — Слава тобі, могутній і добрий!

Побачивши, що полум’я ось-ось охопить усі дрова, схопився і побіг до кущів — треба підкинути сирих. На бігу помітив у траві руду спинку якогось звірка, що метнувся пріч від озерця. Никифор повернув туди — о, який удар долі!— в ямці, куди він поклав свою здобич, не було жодного карасика, валялися тільки кружальця луски та один недоїдений хвостик. Беспорадно озирнувся, узяв свої мокрі штани із зав’язаними холошами, по-тримав їх, роздумуючи, і побрів до багаття.

"Та вернися до кнопок!" — ніби шепнув йому хтось на вухо.

— Ні, я мушу… мушу довести гру до кінця! Не вийшло з мене Рибалки, стану Збирачем!

Десь у глибині його свідомості вже виникало поки що невиразне, безформне: "А таки ж доведеться…" Але то був лише несміливий натяк, розпливчата тінь. Никифор попростував у гущавину, приглядаючись до кущів і дерев. Незабаром натрапив на яблуньку — вийшла на галявину та й стала у траві. Яблука дрібні, терпкі і кислі-прекислі, але він хрумав їх жадібно, аж поки не набив оскоми на зубах. Тут же неподалік

натрапив на не-високі кущі, обсипані синювато-чорними ягодами. Легенько зірвав одну ягідку, стер пальцями сивуватий наліт і не без побоювання вкинув у рот. Смачно, дуже смачно. Після кисличок ці ягоди здавалися справжнім делікате-сом.

Об’ївши кілька кущів, Никифор вийшов на осоння, ліг у траві і блаженно потягнувся. Настроєний на фі-лософський лад, він думав про стосунки Людини й Природи, намагаючись визначити своє місце у Великому Кругообігу Матерії.

X

День для Віри минув у сумнівах; шукати чи не шукати Никифора? Леліяла малесеньку, як сонячний зайчик, надію: може, він таки обізветься? Та минала година за годиною, тіні довшали, росли, а разом з ними росла і її тривога. А що, коли раптовий вибух меланхолії штовхнув його на нерозсудливий, непоправний вчинок?

Почала хапливо збиратися. Коли все необхідне було покладено у невеличкі, але місткі гнізда літального апарата, вона довго сиділа біля бортового приймача, намагаючись зафіксувати сигнали радіомаяка "Електрона". Серед тріскотняви і шуму в ефірі не так-то й легко було це зробити. Віра настроювала апарат, прикусивши нижню губу. Нетерплячі пальці крутили тумблери, мабуть, занадто нервово, бо з мікрофона раз у раз проривалося:

— Це остаточно: лечу на супутник! (Тривожно-веселий голос дівчини).

— Передумай, не поспішай... (Хлопець, благаючи).

— Найкращий санаторій, люба, в цирку Платона. Можна...

— Що за відпочинок під пластиковим небом?

Подібні розмови дратували Віру, вона подумала: чи не звернутися до зонального інформаційного центру? Там одразу можна одержати координати "Електрона"...

Раптом крізь хаос звуків прорвалося так довго очікуване і тому таке хвилююче попискування. На осцилографі затремтів блакитний візерунок: ну, звичайно, це голос "Електрона"! Та в монотонних автоматичних сигналах Вірі вчувалося щось тривожне, вона, не гаючи й секунди, шугнула у вечірнє небо і спрямувала апарат іуди, звідки долинало оте щебетання. Віра взяла максимальну швидкість, апарат летів майже беззвучно, але відчувалася легенька вібрація. Десь через годину зовсім стемніло, по тому, що внизу зникли вогні, Віра здогадалася: то вже потяглися ліси. Сплески на екранчику осцилографа зменшувалися, згортались і нарешті зосередились у самісінькому центрі — зелена пульсуюча плямочка. Отже, можна йти на посадку, відшукуваний об’єкт у радіусі п’ятдесяти чи сімдесяти метрів.

Чим нижче спускався Вірин апарат, тим густішала темрява, а коли сів, обламуючи гілля, їй здалося, що вона опустилася на дно якоїсь океанічної западини — в ілюмінаторах було абсолютно чорно. Що робити? Де шукати Ника? Вийшла з апарата, але навіть кроку від нього ступнути не наважилась. Постояла, тримаючись за пруг люка, напружуючи слух. Глухо і... страшно. Чорні очі темряви немигаюче втупились на неї з усіх боків, щось кугукнуло, зашелестіло, тишу проколов тонесенький тріск. Невже щось крадеться до неї? Віру охопив страх. Кров почала холонути в жилах, здавило груди. Зіщулившись, вскочила в кабіну, ввімкнула світло, наві-щось поправила зачіску, торкаючи волосся розчепіреними пальцями. Зиркнула в дзеркало — ах, яке бліде об-личчя! І чого їй так боятися? Ввімкнула приймач — музика заповнила кабіну, і це поступово заспокоїло її. По-думала: чи не відсунути люк? Може б, Никифор почув...

Умостилася зручніше на сидінні, підклала під голову долоню і заплющила очі. Наче й не спала, а вже ілюмінатори налилися блакиттю,

з темряви почали виступати дерева, кущі. Звичайний собі ліс і нічого страшного!

Найперше поклала собі знайти "Електрон", може, Никифор у ньому ще спить. Пробираючись у заростях, Віра вже через кілька хвилин помітила віддалік червонясту кулю, схожу на велетенську недостиглу ягоду.

— Агов! Никифоре!

Натрапила на залишки багаття, постояла коло озерця. Куди ж подався Ник? Брела, озираючись на всі боки, прислухаючись до шурхотів, потріскування, шелесту. Відводила вбік гілки, щоб не порвати свого синього костюма, що так гарно облягав її тіло. Ось і прим’ята трава на галявині, ну, ясно ж, він тут лежав, упертюх ота-кий!

— Ники-фо-ре-е!

Ліс кілька разів повторив її вигук та й замовк.

Ледь помітна стежина повела Віру понад узліссям, попід живою стіною лип, вершини яких вже черкну-лися сонячної рожевості. Дерева ніби засвічувалися згори, краплі роси там і сям спалахували, як мініатюрні сонця, бризкали рубіновими, фіолетовими зблисками. Тисячі відтінків світла вигравали довкола, дівчина посміхалася від утіхи, від щастя, що переповнювало її. О Природо, якою ж невимовною красою ти сяєш!

…Никифор лежав скорчившись на лівому боці і підпливав кров’ю. Права рука оголена, кров запеклася на глибоких подряпинах. Велика рана зяяла на нозі нижче коліна. Запухле, червоно-сизе обличчя, очей не видно.

— Ник! Ник! — Віра притулила вухо до його грудей.

Затим збігала до свого апарата по аптечну сумку. Почала хапливо обробляти рану обезболюючим розчи-ном, сяк-так перев’язала, бо пальці тремтіли, адже їй ніколи не доводилося подавати медичну допомогу.

— Я ж передчувала: трапиться…

— Це нічого… — прошепотів Никифор, ледве ворушачи розпухлими губами.

— Нам якби до апарата…

Никифор за допомогою Віри спробував підвестися, але застогнав і важко опустився на землю.

Віра пригадала: десь у цих місцях працює Кларин батько. Невже відмовиться? Та він же не сам на весь заповідник.

— Побудь, Ник, я миттю…

Викликала Лісне, але Кларин батько був десь на ділянці.

— А що сталося? — поцікавилася Кларина мама.

Мусила розповісти. Радіохвилі принесли їй тяжке зітхання. Вірі вже нетерпеливилось бігти, а Кларина мати розпитувала, де та що…

"Еврика! — промайнуло в думці. — Посаджу апарат біля нього! І як я одразу не додумалась?.."

Закрила люк, схилилася над панеллю. Апарат різко рвонуло вгору, підкинуло над лісом.

Опустилася за кілька метрів од юнака — мала надію, що якось удасться транспортувати його. Узяла під пахви, підвела та не змогла ступнути й кроку: біль у нозі для Никифора був нестерпний.

— Ні, Віро, не можу…

Опустила на землю. Безпорадно озирнулася навколо, витерла спітніле чоло. Ну, що його робити?

У глибині лісу наче щось промайнуло, почулося тихе дзижчання, і Віра побачила: петляючи поміж дере-вами, сюди наближався "Меркурій"— одномісне літаюче крісло. Віра здалеку впізнала Кларину маму і чомусь зашарілася.

— Ой, як добре, Надіє Павлівно, що ви прибули! — кинулася до неї, коли "Меркурій" плавно опустився біля апарата. — Сама нічого не вдію.

Надія Павлівна зіскочила з свого сидіння, швидко підійшла до Никифора, розкриваючи на ходу сніжно-білу сумку. Подивилася на скорченого юнака, потім перевела погляд на дерево, по якому повзали бджоли.

— Мабуть, меду хотів видрати… Зараз, Віро, накладемо йому шини…

Никифор лежав, поклавши голову на лікоть, і важко дихав; Надія Павлівна приладнувала шини до по-шкодженої ноги, Віра стояла навколішки і обережно прикладала шматки криги до його розбухлих щік. Над го-ловами в них спокійно гуділи бджоли, у гіллі висвистувало, чиргикало, витьохкувала" птаство; дерева мріяли про щось своє — усе було цілком байдуже до людських клопотів.

"Золота в Клари мама, — думала Віра, спостерігаючи, як Надія Павлівна вміло забинтовує Никові ногу. — А він терплячий — ні разу й не застогнав…"

XI

Коли на екранчику з’явився зеленоголовий Уранос і заговорив про зустріч, Клара не знала, що відповіс-ти. Перемовки за стільки кілометрів — чемність, ну, нехай цікавість до випадкового знайомства, а приліт із Мі-сяця на побачення — це вже щось серйозніше. І це її трохи лякало.

— Не знаю… Я дуже зайнята, не зможу відірватись і на півдня.

— А вам не треба буде відриватись: я прилечу в інститут. Згода?

— Сюди? В Антарктиду?

— Так, в Антарктиду.

І в голосі, і у виразі обличчя було стільки мольби, що Клара не змогла відмовити. А тепер уже шкодувала. Чи потрібне їй це побачення?

Уранос прилетів наступного дня, як і обіцяв. Клара чекала на нього в оранжереї, блукаючи поміж товсте-лезними пальмами і час од часу поглядаючи на годинника. На якусь мить в уяві постав образ Никифора, та вона одразу ж відігнала цю згадку і зосередилася на Ураносі. Який він все-таки делікатний…

В оранжереї було зовсім тихо. Високе пластикове склепіння надійно захищало субтропічний парк від студеної віхоли, яка невтомно жбурляла сніг, шмагала гладеньку поверхню, наче поклала собі пробитися крізь оцю прозорість до ніжної зелені, дихнути на неї лютим холодом, одягти в біле. Щось звірине було в тому сту-гонінні, в невгамовній шаленості.

Новий знайомий з’явився зненацька. Рівним кроком ступаючи по золотистому піску, підійшов до неї і злегка схилив голову:

— Радий вас бачити.

Клара подала руку. По виразу його жовтавих очей важко було визначити, чи він справді радий, чи сказав із чемності.

— А у вас тут чудово! Посеред криги — пальми, магнолії, кипариси… О, а це, здається, лавр?

— Так, це благородний лавр, як казали в давнину. Ходімо, покажу троянди.

З широкої алеї вони звернули на стежку і, пробираючись поміж кущами, дійшли до дзюркотливого поті-чка, крізь прозору воду якого було видно найдрібніші камінчики.

— А риба тут є?

— Звичайно. Форель.

Уранос зітхнув:

— Все-таки життя земної людини коротке, не встигне й планету добре роздивитися.

Це зітхання здалося Кларі трохи напускним, тим більше, що її співбесідник наче відділяв себе від "земних" людей.

Навколо було багато квітів. Троянди полум’яніли червоно, синьо, жовто і навіть чорно. Росли кущами, тяглися вгору по дугових підпорках, слалися по зеленій траві.

— Фестиваль! — вигукнув гість. — Фестиваль кольорів! Уже з-за самих тільки троянд варто було летіти з Місяця.

— Хіба що з-за троянд…

В голосі Клари вчулася іронія, і Уранос поспішив додати:

— Але найкраща троянда…

— Не треба епітетів і метафор! — перебила Клара. — До речі, я не знаю, як вас величати.

— Пробачте, Кларо, я був тоді такий схвильований…

— А я гадала, ураноси не хвилюються.

Він чомусь аж кинувся:

— Як ви сказали?

— Я для себе прозвала вас У-ра-но-сом, Ви ж розповідали…

— А-а… Влучно.

— А як же вас на ім’я?

— Зовіть… Генріхом, коли хочете.

— А моє ви вже звідкись знаєте…

— О, ми багато знаємо про те, чим цікавимось.

Притишеним голосом, розрахованим на співчуття, він сказав, що досі йому не щастило зустріти отаку цікаву дівчину, якою є Клара. Були, звичайно, знайомства, але все не те.

— Ну, як ваш проект моделювання історії? — перевела розмову на інше Клара.

— Комісія експертів схвалила.

— Он як! А ви особисто вважаєте, що він досконалий?

— На жаль, він далекий від досконалості. Немає гарантії, що наслідки будуть не викривлені. Але час покаже. Спробувати варто.

— А що ви вважаєте слабким у ньому? Генріх охоче виклав свої міркування:

— Що таке, власне, історія? Це події в часі і в просторі. Так от, якщо простір ми забезпечуємо, то час… Ви ж розумієте, ми не можемо розтягнути експеримент, скажімо, на три тисячі років. Потрібне пришвидшення. І тут важливо визначити коефіцієнт.

— Це було б комічно: філософи не прогулюватимуться, а бігатимуть і на бігу проголошуватимуть свою мудрість.

— З філософами ще можна впоратись: думки їхні відомі, гайнувати час ніхто їм не дозволить. А от пересування армій, бої. Хоча швидкість подій і процесів — явище відносне. Може, порівнюючи з яким-небудь суспільством на другому кінці Галактики, земляни живуть у блискавичному, так би мовити, темпі.

— Можливо, — згодилась Клара. — Але інша інтенсивність може привести й до інших наслідків. Та ме-не хвилює не це. Мені здається, проект у самій своїй суті антигуманний.

Генріх не міг погодитися з цим і підкреслив, що біороботи — це, власне, механізми, або, сказати б, символи колишніх діючих сил.

— Механізми… з емоціями? Чим же вони відрізнятимуться від людей?

Генріх пустився в міркування про юридичний статус біороботів, їхнє походження. До того ж експери-мент, мабуть, доведеться розчленити — запрограмувати тільки вузлові, критичні моменти, які впливали на хід історії. Але Клара не відступалася, і Генріх зрештою постарався перевести розмову на інше.

Зручно розташувавшись на сидінні коло Великого фонтана, вони заговорили про Кларину роботу. З чемності Генріх поцікавився новими відкриттями інституту "Геомагнітний полюс".

— Нічого особливого, — без ентузіазму сказала Клара. — Виявлено тенденцію до зниження напруги ма-гнітного поля.

— Цікаво, як це пояснюють ваші теоретики?

— З’явилась чергова гіпотеза — синхронної періодичної пульсації.

— І яку ж періодичність виявлено?

— Нинішні параметри вважаються початком нового періоду, а скільки він триватиме…

— Дуже цікаво.

— А я не бачу в цьому нічого особливого.

Після недовгої мовчанки Генріх делікатно запропонував:

— А може, зробимо вилазку на сніг?

Клара винувато посміхнулась:

— Я боюся холоду. Та й часу, не маю. — Підвелася і запитала: — Ви зараз куди: на Космічну Пращу?

— Так. — У Генріховому голосі забринів сум. — Я мушу повернутися на свою базу.

— Щасливо долетіти!

— А чи можу я коли-небудь ще прибути сюди? — спитав Генріх.

— Так, — стримано дозволила Клара.

Генріхове обличчя осяялось щасливою усмішкою.

XII

Язики полум’я лизнули Никифорові одежу, поповзли по рукаві, по грудях, по спині. За мить вогонь охо-пив його всього, золотисті пломінці танцюють, наче справляючи якесь жахливе торжество на голому тілі. Боля-че, ох, як нестерпно боляче! І всередині вогонь: пече, не дає дихати. Ноги теж не слухаються, скільки він не біжить, а здається, все стоїть на місці! Напружує останні сили, бо хижак ось-ось наздожене. Никифор вже не оглядається, кожною клітиною відчуває жах, крик застряє йому в горлі, а крізь зуби проривається стогін. Звідкись проникають приглушені слова: "Він марить". Хто це сказав? Може, Клара?.. Так, так, он вона побігла від нього, також уся обсипана золотистими пелюстками. Та почекай же!.. Никифор на бігу починає рукою збивати з себе скалки полум’я; вони падають у траву, перестрибують із стебла на стебло, люто кидаються на соковиту поживу, аж сичать. І він біжить по тих пекучих пломінцях, біжить і почуває, що ось-ось упаде. "Серце! Підтри-майте йому серце!.." — знову долинуло здалеку-здалеку.

Він притискує долоню до грудей, де замість серця бурхає клубок вогню, і відчуває легкі поштовхи. І нараз з грудей спадають пекучі кайдани. Ах, як гарно, коли тебе не пече! Гарно лежати в траві, луки гойдаються, наче зелена палуба корабля, заколисують. Повіки склеплюються, нема болю, нема вогню. Похитується земля — плавно так. Спати, спати…

…Тепер голоси звучать ближче, Никифор чує їх крізь туманну пелену сну, але не може прокинутись. "Криза минула. Сказати по правді, я дуже боявся сепсису. Інфекція почала атаку одразу, і коли б рана не була оброблена вчасно, важко б ручатися за щасливий кінець. Довелося б, певне, ампутувати ногу…" Голоси відда-ляються, тануть, і тоді Никифор таки розплющує очі. Де це він?

Згорбившись, сидить біля нього, підперши голову кулачком, дівчина.

— Віруню… — впізнає він дівчину і шепоче пошерхлими вустами.

— Тсс… — свариться пальцем вона, у великих її очах і ляк, і радість. — Мовчи, тобі не можна говорити.

Никифор мовчить, тільки дивиться. Потім облизує пошерхлі губи і шепоче:

— Так, значить, міг бути й сепсис?.. — У Віри затріпотіли густі вії. — В кращому разі ампутація?

— Лежи спокійно, Ник. Минулося, от і добре.

— Та-ак, минулося… — Никифор перевів погляд на прозору стіну, за якою виднілася зеленкувата вода басейну. — А якби не ти?.. Недаремно мені Піфія казала, що я щасливий. Слухай…

А що слухати, не сказав. Зітхнув і тільки промовисто подивився на дівчину. Віра здогадалася: мабуть, хоче спитати про Клару. Болісна гримаса з’явилася на її обличчі: ну що йому сказати?

— Бач, як виходить... — обізвався Никифор. — Знову я опинився на цій віллі. Тут відпочивала Клара?

— Так, — хитнула головою Віра. — Я сюди перебралася.

— Якесь зачароване коло...

— Може, перевезти тебе додому?

— Ні, не турбуйся...

"Йому тут приємно, — подумала Віра. — Все нагадує про Клару. А коли асоціації позитивні, швидше одужає. Інколи й ілюзії бувають корисними". І справді, його пам’ять відбирала з минулого лише радісне, хоро-ше. "Це ж тут вона була, — думав Никифор. — Ці стіни пам’ятають її голос, меблі ще, мабуть, не забули її тіла. І що в ній такого... Дізнатися б про це — значить зробити велике відкриття!"

Стіна за ним ледь помітно засвітилася й погасла — пенати викликають Віру на зв’язок. Тепер, коли в приміщенні з’явився хворий, вони перестали користуватися звуковими сигналами. Віра полегшено зітхнула, підвелася і вийшла, м’яко ступаючи по голубому пластику. Никифор дивився їй вслід очима, сповненими надії, сподівання. Повернувшись за хвилину, Віра побачила той самий вираз очей і сказала:

— Це Клара. Цікавилась твоїм здоров’ям, просила вітати...

Яким радісним блиском засяяли його очі! Щось там у глибині заясніло, засвітилося, запромінилось. Вона цікавилась! Просила вітати!..

Невже не все втрачено? Можливо, Клара зрозуміла, що він завдав їй прикрощів, з надміру почуттів?

А Віра ледве стримувалася, щоб не заплакати. В серці росла заздрість до подруги, і це було страшенно погано. Розмовляла вона зовсім не з Кларою. Клара невідомо де, Клара не хоче обзиватися, то Охоронці Здоров’я цікавились, чи все гаразд. Ех, Ник, Ник…

XIII

Побачивши на екрані Никового батька, Віра прожогом кинулася по юнака. Батько дивився з екрана, як накульгує син, і спитав:

— Ну, як з ногою?

— Бачиш, уже ходжу!

Помовчали. Батько хмурився, торкався пальцями старанно поголеного підборіддя.

— Ну, а що збираєшся робити? — запитав згодом.

— Як тільки одужаю, подамся в Антарктиду. Я доведу… Я всім покажу… що Никифор Ярковий слів на вітер не кидає!

— І що ж ти доведеш?

— Я зроблю таке відкриття, таке відкриття!

Батько поглянув синові у вічі:

— Це добре, Ник, що в тебе завзяття. От тільки мотиви мені не подобаються. Покажу, доведу… Це хло-п’яцтво. Поміркуй спокійно, сам

зрозумієш. Тобі треба почати з усвідомлення того факту, що ти живеш у суспільстві…

— Суспільство не визнає мене, ігнорує!

— Насамперед ти повинен…

— Я повинен! Та що я, зрештою, такого вчинив?!

— Ти порушив закон недоторканості особи і житла. Це атавізм, рецидив анархії, і суспільство…

— Навигадували казна-скільки обмежень, рухайся в лабіринті законів і традицій. А я не хочу! Мені по-трібен простір і простір!

— Неконтрольовані емоції…

— Я знаю: вам якби тільки логіка і ще раз логіка!

— А як же, сину? Емоції треба підпорядковувати розуму, інакше ніяка система не функціонуватиме, переважить ентропія.

— Ну й нехай!

— Оце вже нерозважливо, Ник.

— Та як же мені бути розважливим? Вони там займаються всілякими дурницями, а спробуй висловитись — слухати не хочуть!

— Може, ти мені розповіси?

— Якщо цікавишся… Прошу. Спостереження за магнітним полем Землі за останні сто років показали, що воно слабне дедалі більше. Хіба

це не свідчить про вичерпання речовини, яка його створює? Отже, в надрах Землі, десь в Антарктиді, є поклади матерії з природним магнетизмом. Чи повинні ми ждати, доки крива інтенсивності її випромінювання дійде до нуля? Хіба не ясно, чим загрожує не те що зникнення, а лише ослаблення магнітного поля, скажімо, наполовину? Жорстока радіація космосу, не маючи перед собою потужного магнітного панцира, сягатиме поверхні Землі…

— А хіба атмосфера не захищає нас?

— Такої інтенсивної радіації атмосфера неспроможна поглинути. її захоплюють радіаційні пояси планети — магнітні вловлювачі. Я гадаю, що наспів час знайти родовище магнітної матерії, вивчити її з тим, аби син-тезувати її штучно. Ось про що я хотів говорити з колегами, та вони відвернулись од мене. Але я… я їм доведу!

— Ах, Ник, — перебив старший Ярковий, — коли ти говориш як учений, тебе цікаво слухати, а як тільки починаєш "якати"… Ну, та до цього ми ще повернемось. Що ж до твоєї гіпотези, то можу сказати: вона цікава і навіть вірогідна, хоча й будується на фантастичній основі. Проти неї можна висунути серйозні заперечення.

— Які?

— От хоча б таке: що ти скажеш про магнітне поле Сонця? Там теж "поклади" якоїсь особливої матерії?

Батько очікуюче подивився на сина. Десь у глибині душі він захоплювався ним, навіть схвалював його бунт, але не наважувався зізнатися собі в цьому.

— Що ж, заперечення цікаве… — бубонів Ник. — Я якось про це й не подумав… Перше, що з’являється на думку, це… Аналогічні явища

можуть виникати з різних причин… Хоча чому б Сонцю не мати такої мате-рії? Адже модель сонячних надр гіпотетична.

— Ну що ж, сину, все це цікаво, але насамперед ти мусиш… увійти в колію.

Никифор засміявся, відкинувши голову назад і притуливши долоні до грудей. Так само, як колись сміяв-ся і старший Ярковий.

— Оце влучно сказано: в колію! Ввійти в колію традицій, а голову — в ошийник звичаїв.

Віра дослухалась до кожного їхнього слова. Аргументація Никового батька здавалась їй переконливішою, проте в душі чомусь схилялась на бік Ника, всупереч логіці симпатизувала його запереченням. А коли б хто спитав її "чому?", не знала б, що й відповісти.

— Рано чи пізно, а тобі доведеться піти на компроміс, — сказав на закінчення батько. — І чим раніше, тим краще для тебе.

— Ніяких компромісів!

— Тільки без хлоп’яцтва. Ти вже дорослий, відповідальний член суспільства. Не забувай про це.

"Дорослий, відповідальний…— думав Никифор, втупившись у порожній екран.— А що я такого зро-бив?"

XIV

Кілька днів після розмови з батьком Никифор був дуже мовчазний, нічого не розпитував у Віри, нічого не розповідав їй, навіть Кларою не цікавився. Годинами лежав собі чи сидів у кріслі навпроти скляної стіни,

а його бездумний погляд блукав десь далеко-далеко. Віра, остерігаючись набриднути йому своєю увагою, захо-дила до кімнати якомога рідше. Увечері, плаваючи в басейні, спостерігала крізь плетиво гілля, що його скляна стіна кидає в простір лише тьмаві полиски.

А вечори пливли прозорі і такі тихі, що, здавалося, прислухайся — і почуєш шерхіт тіней. Віру тягло кудись, байдуже куди, аби тільки йти стежками, травами і щоб не самій, а вдвох. Хай би Ник мовчав, і вона б мо-вчала, аби тільки чула його дихання побіля себе. Ах, ці вечори! Кого вони не зачарують? Віра зітхала, накидала на плечі легкий халатик і неквапно йшла до свого покою.

Одного разу, коли вона вже спала, до вілли прокралася темна постать, прочалапкала до Никової кімнати і легенько постукала. Ник щось невдоволено буркнув, двері прочинилися.

— До тебе можна? Тільки не вмикай, будь ласка, освітлення. Це я, Гліб. Не впізнав?

— А чого ти так скрадаєшся? — здивувався Никифор.

— Та, знаєш, щоб Віру не потурбувати… Я ненадовго… — Він сів у крісло біля Никового ліжка, піді-бравши ноги і обіпершись руками, наче готувався схопитися і побігти. — Розумієш, Ник… Ти не ображайся, що я ото так відповів тобі… Знаєш, мені незручно було перед колегами…

— Незручно… — з іронією повторив Никифор. — Скажи просто: злякався.

— Ну, це ти занадто. Нічого я не злякався, але, розумієш, якось воно в такій ситуації…

Никифор слухав і дивувався: що сталося з Глібом? Колись поривистий, енергійний, незалежний у міркуваннях, зараз перетворився

на свою протилежність — боїться навіть Вірі потрапити на очі, говорить зовсім не те, що думає. Деякий час Никифор слухав, не перебиваючи, але слова товариша несли так мало інформації, що він зрештою не витримав і махнув рукою:

— Досить! Ти не ввів програми в свою електронну машину!

Гліб здивовано вирячився на нього.

— Ну, знаєш, я думав… просто побалакати…

— Формальна увага до товариша, який спіткнувся?

— Чого там формальна…

— А рецепти, поради, настанови, приписи для мене маєш?

— Порада одна, — твердіше заговорив Гліб. — Поки Рада Моралі й Етики не застосувала до тебе санк-цій, ти мусиш чесно визнати…

— Оце вже думка! Хоч і убога, нікчемна за своєю суттю, але думка. А то лепече…

— Чому убога? Чому нікчемна?

— Ти цього не зрозумієш. А втім, подумай.

Розмова явно не клеїлась. Глібове моралізаторство нічого не дало. Трохи посидівши, візитер вийшов так само тихо й непомітно, як і зайшов. А Никифор довго не міг заснути. І шкода було, що втратив друга (ех, як потрібен йому зараз справжній товариш!), і якось ніби й легше стало на душі. Що ж зробиш, дрібнокаліберним виявився Гліб. Проскочив

сюди, мабуть, щоб і Льоля не знала… Ну й нехай собі, нехай… Може, й Клара хоті-ла, щоб я в нашийнику ходив… Клара… Піфія…

XV

Віра посміхалася, спостерігаючи, як Никифор вимушено, але в силу необхідності підкоряється "кнопковій цивілізації".

— Ну, як тобі, Ник, полегшало?

— Трохи.

— А дикого меду не кортить?

Він тільки махав рукою і одвертався — мовляв, знайшла над чим жартувати. А згодом уже й сам сміявся:

— Якби ти знала, як вони накинулись! Хмарою! Коли б я не стрибнув униз та не відкотився під кущ…

— Не стрибнув, а гепнувся, — сварилась пальцем Віра. — Бо й ногу поламав і бока обдер.

— Не будемо деталізувати. Я затулив обличчя руками, а вони… Ох, і люті!

— Не треба їм дорікати: вони захищали свій дім.

— А чого ж переслідували, коли я відступив?

— Ти хочеш сказати: коли вони тебе прогнали?

— Яка різниця?

— А така, що вони хотіли прогнати ворога якомога далі. Може, й гарячкували трохи.

— І все-таки вони злостиві…

Довго, аж поки Никифор і не видужав, головною темою їхніх іронічно-веселих розмов були його контакт з природою, а особливо бджолине "частування". Жартами Віра весь час намагалася приховати хвилювання, яке охоплювало її в присутності юнака. Він же був чемний і… байдужий. Минали дні за днями, Віра продовжила собі відпустку, і зрештою Никифор не міг не розпочати наукової роботи. Зважаючи на ігнорацію, він і не нама-гався зайняти своє місце в Науковому Центрі, але через Віру одержував усі матеріали, які його цікавили, і про-сиджував над ними цілі ночі. Особливе заінтересування викликав у нього геомагнітний полюс в Антарктиді.

— Це, мабуть, тому, що там Клара… — якось напівжартома сказала Віра.

— Ти так вважаєш? — Никифор підвів голову від проекційного апарата.

Віра підійшла до Никифора і легенько торкнула за плече:

— Слухай, а ти… коли втечеш до Антарктиди?

— Не втечу, а відправлюсь, коли добре підготуюся, — І він заговорив на свою улюблену тему, немовби перевіряючи власні висновки. Напруга поля, силові лінії, функції — ці слова не зачіпали Віриної душі. Дівчина думала одне: "Поїде, поїде… Ну то й що? Але ж там Клара… Клара… Невже я ревную? Невже закохалась? От тобі й гра…"

— Ти чого мовчиш? — зупинився проти неї Никифор.

— А що? Хіба ти щось питав?

— Вже пізно, іди спати.

— Ай справді… — Встала, потяглася, помітила, що він ковзнув поглядом по ній, і зашарілася. — Пора! Я так замріялась… Ага, ти от кажеш: джерело… А це ж твоя вигадка? Навіть батько…

— А я доведу, от побачиш. Там, де полюс, там і джерело, вірніше — навпаки: де джерело, там і полюс. Бо коли б це була функція всього ядра Землі, то полюсів на поверхні не було б. В кожному разі пора вивчити його, бо фактично про магнітне поле Землі ми знаємо не більше, як у двадцятому столітті. Ну, а ти, я сподіваюся, здогадуєшся, яке це має значення?

Останні слова Никифор вимовив з іронією, але Віра тільки поблажливо усміхнулась.

— А яке це має значення, коли я не здогадуюсь?

— Дуже велике, — не сприйняв жарту Никифор. — Я думав, ти мені допоможеш…

— Збиратися до Клари?

Никифор спохмурнів. Останнім часом він не любив говорити про своє захоплення, але Віра не знала чо-му: чи охолов до Клари, чи, може, не хотів роз’ятрювати болючої рани?

Підійшла до нього, зазирнула в очі:

— Ти образився? Ну, не треба, я пожартувала. А про джерело магнетизму… Цікава вигадка, можна б створити відеострічку.

— Я думав: ти поїдеш зі мною…

Никифор притулився лобом до прозорої стіни і так стояв, дивлячись у чорну призму ночі. Вірі забракло слів, груди їй розпирали радощі, хотіла кинутися до нього, пригорнути, поцілувати. Це ж те, про що вона боя-лась і мріяти! Отже, гра продовжується! Ах, який він чудний!..

— А коли ми вирушаємо? — спитала якомога спокійніше.

Він обернувся, і першої миті на його обличчі сяйнула радість, але воно одразу ж зробилося непроникним, щільно зійшлися брови.

— Як тільки підготуємось, так і вирушимо.

XVI

Виявилось, підготовка до експедиції — не така вже й проста справа, як гадала Віра. Найперше, вони не знали, скільки це відбере часу, отже, який запас харчів брати. Та й спорядження важко було вибрати. Сніг, крига, морози…

— А знаєш що, візьмемо все те, що беруть альпіністи!

— Хороша ідея, — погодився Никифор.

Віра, звичайно, проконсультувалася в одному із спортивних осередків і наступного дня привезла на віллу два чудові альпіністські комплекти. Тут було і взуття, і одяг з електрообігрівом, і намет із теплими надувними ліжками, сухі харчі на два тижні, аптечка, рація і багато іншої дрібноти.

Никифор дні і ночі просиджував над літературою про Антарктиду. З невеликої картки на нього дивився норвежець Руаль Амундсен —

людина, що першою ступила на Південний полюс. А геомагнітний — майже поруч! Тепер, коли в цей район планети можна дістатися комфортабельним геочовником, тільки зусиллям фантазії можна уявити собі, яка то була неймовірно тяжка і небезпечна експедиція! Невеличкий, як на теперішню мірку, відтинок шляху Амундсен з чотирма товаришами долав майже два місяці. Транспорт — собача запряжка. Никифор усміхнувся: а що, коли б і собі спробувати на собаках? Тільки чи витримав би він подібну подорож? Адже навіть такий досвідчений полярний дослідник, як англієць Роберт-Фолкон Скотт, котрий вслід за Амунд-сеном побував на Південному полюсі, загинув у снігах…

— Поглянь, Віро, на оце довгасте обличчя, — показав портрет Амундсена. — Бачиш, які суворі зморшки його покреслили?

— Мужній, видно, був чоловік.

— Ех, як я йому заздрю. Перед ним були ще не займані полюси…

— А я гадаю, він би нам позаздрив. Хіба не краще, коли мети можна досягнути меншими зусиллями?

— Е… — махнув рукою Никифор. — Ти не розумієш.

— Не журись, нам теж є що відкривати. Якщо твоя гіпотеза справдиться… Це буде грандіозне відкриття!

Відкриття… Чи не в цьому сенс людського життя? Перші кроки дитини — перші відкриття. Поступово, день за днем, рік за роком, людина відкриває світ і саму себе — у русі, звуках, кольорі, в думці, у видимому і схованому від ока. Затаєне мусить стати явним! Потяг до відкриттів — це органічна потреба людського духу. Але звідки починати? Як заглибитися до самісінького магнітного джерела?

Никифор зробив безліч начерків. Вирішив, що насамперед треба дослідити вже тисячу разів досліджений район магнітного полюса в Антарктиді. Бо попередники досліджували, маючи на оці свої специфічні цілі, але такої мети, як оце в нього, ще ні в кого не було! Регулярно складали магнітні мапи, визначали зміни величин вікових варіацій, але ніхто навіть не подумав копнути материк під крижаною товщею… А як, власне, він це зробить? Потужність крижаного покриву — чотири кілометри…

Никифор вивчав підлідну карту, що є ніби рентгенівським знімком материка Антарктиди, а уява малюва-ла йому чотирикілометровий крижаний панцир. Десь там, глибоко-глибоко під міцним, немов кремінь, зеленку-ватим льодом, схований таємничий об’єкт, а вони з Вірою, як ті комашки, длубаються над ним на отакій висоті…

— Слухай, Віро, ти, здається, розповідала, що тебе запрошували в гості до Антарктиди?

Віра саме приміряла альпіністські бутси. Підвела до Никифора розчервоніле обличчя:

— Так, мене запрошувала Клара.

— І щось говорилося про тунелі в кризі?

— Так, Клара казала про крижані гроти. — Віра очікувально дивилася на Никифора.

— Що ж про них… було сказано?

— Клара запевняє: там чарівно.

— Перестань кларкати, цих гротів на жодній карті немає. А коли тунелі йдуть на велику глибину і поблизу полюса…

— Розумію, Ник.

— Так от, треба дізнатися про тунелі все: розташування, довжину. І потім: яким способом їх прокладено. Одне слово, все!

— Я зараз зв’яжуся з Антарктидою, і ми матимемо надійну інформацію.

— Е, ні, краще там побувати і все побачити своїми очима.

"Он воно що…— подумала Віра.— Ник обґрунтовує свій візит…" У неї опустилися руки, обличчя на-брало сумовитого вигляду.

— Ти чого скисла? — Никифор торкнув її за плечі. — Хіба це так важко?

— Чому важко? Упораєшся.

— Поїдеш ти.

— Я?.. Справді, я?..

— Ти.

Дівчина враз ожила. Никифор, значить, не їде до Клари. Ну що ж, коли кін так вирішив… їй хотілося ту-пнути ногою, відштовхнутись од підлоги і попливти, попливти у танці. Але на одній ступні в неї був тапок, а на другій — важенний альпіністський черевичище. Віра стукнула ним об підлогу, але стуку, власне, не вийшло — шипи вгрузли в килимовий пластик, і вона ледве що не впала.

— Поїду, поїду, Ник!

XVII

Антарктида так відрізняється від решти материків, що Вірі здалося, ніби вона потрапила на іншу плане-ту. Коли підйомник виніс її з підземної платформи на поверхню, до прозорого купола, оточеного безмежним сніговим простором, дівчина аж здригнулася. Навстріч їй, усміхаючись, ішла Клара. Шапка смолянистого волосся, карі, з сухим полиском очі й білі-пребілі зуби... Вслід за нею поштиво ступав невисокий, але, певне, мі-цний молодик,

Клара радісно привітала подругу, познайомила з Генріхом.

— Ах, як тут цікаво! Я ж досі не була за Полярним колом!

— Ну, от бачиш, я ж давно запрошувала, — усміхнулась Клара.

— Не уявляла, що тут така...

— Це загадковий материк, — сказав Генріх. — Як ви вважаєте, Кларо?

— Так, він ще не зовсім вивчений.

— А може, навпаки: зовсім не вивчений? — кинула Віра. — Тут ще безліч таємниць.

Вірі кортіло розповісти про Никову гіпотезу, розпитати про тунелі в кризі і про все, що стосується магні-тного полюса, але вона вчасно стрималася. Навіщо гарячкувати?

— Таємниць? — здивувалася Клара. — Я б цього не сказала.

— А знаєте, Кларо, — вставив Генріх, — уже те, що тут заморожено дев’яносто відсотків усієї прісної води, унікально.

Всю дорогу до інституту (а це становило трохи більше ста кілометрів) вони розмовляли про Антарктиду. Те, що Віра називала загадковим, Клара вважала специфічним, та й тільки. Генріх більше схилявся до Віриних розміркувань і цим викликав у неї симпатію.

— Ви ж самі розповідали, — гречно звертався до Клари, — що якихось двадцять п’ять тисяч років тому тут був субтропічний клімат, і все, що тепер росте у ваших теплицях, росло собі на волі. Зеленіли долини, схи-ли гір, і хіба що на їхніх вершинах взимку білів сніг. Так що це, не таємниця?

Клара поблажливо усміхалася:

— Ні для кого не секрет, що клімат на Землі міняється…

В Генріха аж брови підкидалися з подиву: Клара завжди знайде, що відповісти! Дивився на неї захопле-но,, і це збуджувало якусь невиразну заздрість у Віри.

В інституті Клара найперше одвела подругу до свого житла, щоб та відпочила з дороги. Віра запевняла, що не стомилась, їй не терпілось якомога швидше побувати в крижаних тунелях, але Клара була несхитна.

— Будь чемною, Віру сю. Все-таки не близенький світ. Ось душ, отам спальня…

— Та я не засну!

— Дві години, не менше! Ми за тобою зайдемо, правда, Генріху?

— Так, так, — закивав головою Уранос, і Віра помітила, що його волосся під світильником набирало ще зеленіших відтінків.

Клара щось поманіпулювала на пульті, встановленому при вході, і вони вийшли.

Всмак освіжившись під душем і з'ївши маленького бутерброда з якоюсь смачною рибою, Віра лягла в постіль. Ну, звичайно ж, вона не засне. Здумала Никифора: як там він? Може, викликати до екрана? Нараз їй почувся притишений шелест. Підвелася на лікті і крізь овальне вікно, якого раніше не помітила, побачила сад. Звичайний яблуневий сад. Невисокі густолисті яблуні, зелена стіна тополь... Накрапав дощик, шелестів у листі. Віра усміхнулась: ну й Клара! Знає, чим приспати,— ввімкнула дощик. Вірі завжди приємно засинати під монотонне шелестіння дощу в листі...

Так з посмішкою на лиці вона й заснула. Сон трохи розгладив той дитячий усміх, але сліди його лишили-ся в кутиках уст і зникли тільки тоді, коли Віра розплющила свої великі очі й ворухнула губами. Дощ пройшов, надворі сяяло сонце, скісне проміння торкнулося її обличчя —— від цього, мабуть, і прокинулась. Коло постелі стояла Клара.

— Ну, відпочила? Вставай, пустунко, ми на тебе чекаємо в холі. Тільки ж дивись, щоб нічого металічно-го в тебе не було, навіть значка.

Клара вимкнула і сад, і сонце, і вікно. Кімнату заповнило денне світло.

...Тепер уже Віра не завагалася показатися квапливою і одразу нагадала Кларі про крижані тунелі.

— А може, спочатку в оранжерею?

Клара розповіла, що то за диво в снігах, яка прекрасна оаза серед цієї білої пустелі. Уранос підтакував, киваючи зеленкуватою головою, але видно було, що і йому кортить униз. Віра на умовляння не піддалась і від оранжереї відмовилася одразу.

Йдучи в напрямку центральної штольні, вона добре, приглядалась до лабіринта, прокладеного в кризі. Відчувала себе героїнею одного із тих стародавніх фільмів, які довелося відновлювати в Інституті Реставрації Реліквій, і це відчуття хвилювало. "Цікаво, що сказала б Клара, коли б дізналася, що я прибула на розвідку?" — думала Віра, позираючи на численні табло і стрілки, що вказували шлях. Уявляла, як вони пробиратимуться тут з Никифором.

Нарешті вони вийшли з тунелю до просторої округлої зали. Клара вказала на рамку дверей у стіні:

— Це головний ліфт, що зв’язує нас з усіма горизонтами в глибині крижаної мантії Антарктиди. А ото, — вказала на такі самі двері, що виднілися метрів за п’ятдесят, — запасна штольня, паралельна головній.

— І що, підйомники працюють цілу добу? — спитала Віра, оглядаючи залу.

— Цілу антарктичну добу, — усміхнулась Клара. — Дублююча кабіна вмикається, правда, лише у ви-ключних випадках, а ця весь час. Проте сторонніх ліфт не прийме, тут є невеличкий секрет…

Клара швидко торкнулась кількох різноколірних кнопок, що світились праворуч дверей, вони поміняли колір, і реле спрацювало— двері розсунулися. Віра затямила, в якому порядку затискати кнопки, і в думці повторила: оранжева, зелена, червона, синя… Ще один жест ніжної Клариної руки — і кабіна безшумно ковзнула вниз. На табло почали спалахувати номери горизонтів через кожні п’ятдесят метрів

глибини. Клара щось роз-повідала про оцю трикілометрову штольню в кризі: як її пробивали, як наткнулись на шар вулканічного попе-лу…

Віра майже не слухала, думаючи про найнижчий горизонт, звідки можна буде найшвидше дістатися до самого магнітного полюса…

Найнижчий тунель відрізнявся від усіх інших не лише більшими розмірами, а й підлогою: під ногами був грунт, а не крига. Зі стін падало тьмянувате світло — на висоті, може, двох метрів у крижаних нішах прилаштовані довгасті світильники, схожі на гігантські плоди банана, наповнені так званим самосвітним газом. Електрики сюди проводити не можна, щоб не збурювати магнітного поля, отож вирішили обходитися хоч і не яскравим, але все-таки достатнім світінням газу. Подекуди стіни іскрилися, як скло, а внизу був звичайний піскуватий грунт.

— Історична мить, Віро! — вигукнула Клара. — Ти вперше ступила на поверхню Антарктиди. Бо то все, — кивнула угору, — крижаній щит, а сама вона ось…

Ішли, весело перемовляючись, дихалося легко, склепіння було високе, аж не вірилось, що над головою десятки тисяч тонн.

— А чого нам боятися? — жартувала Клара. — З нами ж Атлант! Якщо склепіння почне осідати, він під-ставить свої міцні плечі.

— А що ж? — оскірився Генріх. — Цю кригу можна розметати…

— Краще не треба, — кинула Віра. — Не храбруйте, а то он я бачу тріщини…

Справді, подекуди склепіння було покреслене тріщинами товщиною, може, з палець. Генріх, задерши го-лову, поглянув на них і спитав у Клари:

— А що, бували випадки зсувів?

— Жодного.

Улучивши хвилинку, коли Генріх трохи відійшов од них, Віра спитала в подруги:

— І чим тобі подобається оцей зеленкуватий?

— Тим, що не надокучає. Цікавиться моєю роботою, Антарктидою, а не те що… Він якийсь не такий, як інші.

Уранос не дав їм договорити — роздивившись тріщину, приєднався до них. Віра завважила, що чим далі, тим більше на відшліфованій поверхні склепіння почала з’являтися паморозь.

— Чому це? — спитала, вказуючи на сніжну вату, що, ніби лишайник, вкривала стіни.

— Скоро дізнаєшся, — загадково відповіла Клара, уповільнюючи крок.

Незабаром долинув якийсь приглушений шум, а скоро можна було бачити, як прозорими сувоями клубо-читься туман. Шум усе дужчав, і нарешті стало ясно: то шумить вода. Тунель вивів їх до величезного грота, посеред якого текла досить широка, але не дуже глибока річка. Вода бурунила на камінні, парувала, туман здіймався над її хвилями, слався берегами, спливав угору.

Довкруж панував напівморок, і, може, тому грот нагадував стародавній храм — склепіння усе в загадко-вих шпичаках, попід стінами незчисленні осяйні, немов кришталь, колони, темно-зелені нарости, схожі на бро-нзових ідолів; Віра стояла, мов заворожена, водила очима то в один, то в інший бік.

Рушили понад річкою.

— Так що, — гукала крізь шум до Клари, — ми вже не в кризі?

— Ні, он поглянь, льодовик коло входу, а ми всередині гори. Вона здіймається в товщі криги більш як на кілометр.

— Ого!

— Річка, як бачиш, витікає з-під гори. Мабуть, і магнітний полюс омиває.

— Полюс? — вражено кинула Віра. — А він хіба де?

— Якраз під горою.

— Та ти що? Під горою?

— А чи тобі не однаково? — тепер уже здивувалась Клара. — Чого це тебе хвилює?

— Та так… Хотілося постояти на самісінькому полюсі…

— Еге, — хитнув зеленкуватим волоссям Генріх, — такі місця притягують людей. Полюси, вершини найвищих гір, найглибші западини, найбільші водопади… Людська цивілізація розвивається по горизонталі.

— А я, наприклад, зовсім байдужа до таких точок планети, — сказала Клара.

"Як же ми з Ником доберемося до того полюса?" — міркувала Віра.

— Яка ж відстань до нього звідси? — повернула стурбоване лице до Клари.

— Ось відмітка, — Клара вказала на червоне коло, намальоване на скелястій долівці, в центрі якого стояв сірий ящичок. — Бачиш цифру? Шістсот метрів. Це так близько, що ми назвали грот "Магнітним полюсом". Всього за шістсот метрів звідси пасма силових ліній магнітного поля входять у земну кулю.

Віра одразу ж похнюпилась. "Всього шістсот метрів… — повторювала в думці. — Доведеться засмутити Никифора… Його задум нездійсненний. Звичайно, коли б він звернувся по допомогу… Але ні, жоден з інститутів не прийме його проекту. Який жаль!"

XVIII

Никифор слухав розповідь Віри про поїздку в Антарктиду з нетерплячістю, властивою нервовим людям. Ходив по кімнаті і квапив:

— Конкретніше! Коротше!

А коли Віра обмовилася про зеленкуватого Ураноса, сердито кинув:

— Це ні до чого!

Докладно розпитував про грот "Магнітний полюс", і Вірі довелось ніяковіти: багато чого вона не знала. Які породи? Глибина річки при вході в грот? Швидкість течії? Температура води?..

— Треба ж орієнтуватися на місці!

Та найбільше Віра потерпала: як їй сказати про головне, про те, що до полюса з грота далеко, що, можливо, взагалі доведеться облишити

всю цю затію з експедицією? Розповідала про ліфт, про тунелі в кризі, а Никифор усе підганяв:

— Ну, ну…

Йому вже малювалася картина: вони проберуться в грот, розпакують тюк і змонтують переносний бур. Джерело магнітного поля може виявитися зовсім близько від поверхні. Керни, звичайно, ламатимуться, треба заготувати алмазні. Спочатку він промацає породу ультразвуком.

Ех, коли б дістати хоч шматочок тієї таємничої речовини! Отоді б усі заметушилися, забули б про ігно-рацію. "От Ярковий! Історичне відкриття! Даремно не прислухалися до його слів, ах, як негарно вийшло!"

Раптом зазвучав екран обов’язкового каналу зв’язку. Никифор закляк, Віра обернулась до срібного пря-мокутника. На ньому виринуло сухорляве, уже немолоде обличчя секретаря місцевої Ради Моралі й Етики.

— До уваги всієї комуни! — промовив секретар. — Науковий працівник Никифор Ярковий досі не ви-знав своєї провини. Рада Моралі й Етики оголошує йому перше попередження. Нагадуємо Ярковому, що після третього попередження, згідно з Кодексом, Рада буде вимушена винести рішення про усамітнення його на те-рені Гренландії.

Никифор стиснув кулаки:

— Чула? Погрожують! Та мені в Гренландії було б краще, аніж тут. Але вони ще пошкодують… —Забігав по кімнаті, затим звернувся до притихлої Віри: — А ти чого зіщулилась? Засуджуй мене, картай, ігно-руй!

Віра поглянула йому в розчервоніле обличчя:

— Заспокойся, Ник. Ситуація серйозна, треба все зважити… Я ж тобі не договорила про грот. Полюс же не в гроті, а за шістсот метрів у надрах гори, так що експедиція наша сама собою…

— Що?! — Якусь хвилину він не міг вимовити й слова, а тільки дивився на неї. — Шістсот метрів… І ти гадаєш, мене злякають оті метри? Помиляєшся!

— А я б радила послухатися попередження…

— І що?

— Ну, зрозумій же, Ник, для тебе ж буде краще.

— Ну, що ж… Якщо злякалась, можеш кинути мене. Я сподівався…

Віра підвелася і підійшла до нього з відкритим поглядом.

— Ти не зрозумів. Ми будемо разом. Адже тобі потрібна моя допомога?

Никифор мовчки обійняв її за плечі.

XIX

Стугонить, лютує пурга.

Віра здригається, їй здається, що й "Електрон" дрібно тремтить від холоду. За ілюмінаторами — суціль темінь, по них шмагають без угаву сніжні нагаї. У голові гуде, скроні стискує тупий біль. Віра чує важке Нико-ве дихання і шепоче:

— Ник… Ти чуєш, Ник?..

Він щось бурмоче, довго чимось там шарудить, нарешті в його руці спалахує ліхтарик.

— Жива?

— А ти?

— Я живучий…

Тепер вона бачить його розпухлу щоку, закривавлену губу.

— Та-ак… — каже Никифор. — Це ще добре, могло бути й гірше.

— Будемо сподіватися, що тепер піде на краще.

— Ще Прометей дав людям… сліпу надію.

…Велика червоняста куля сонця сховалася десь за далекою Африкою, коли вони, подолавши води роз-бурханого Індійського океану, наблизилися до полярної снігової пустелі. Вона зблиснула крижаною стіною, освітленою прожекторами, об підніжжя прямовисних крижаних урвищ люто билися водяні вали, дроблячись, пінячись у німому ревищі.

Віра сиділа за спиною в Никифора (він як прикипів до пульта управління) і через його плече дивилася в передній овальний ілюмінатор. Панорама розгорталася непривітна, сувора. Дівчина зіщулилась, відчуваючи фізично, вочевидячки свою слабосилість супроти стихій природи.

— Тримайсь, Віруню! — вигукнув Никифор, на мить обернувшись назад. їй здалося, що обличчя в нього пополотніло.

Тієї ж миті "Електрон" шугнув у чорне провалля антарктичної ночі. Отут і почалося. Апарат шпурляло, як скіпку. Ник намагався знайти сприятливу повітряну течію, то пірнав униз, то кидався вгору, з острахом фік-сував моменти, коли кермування вислизало з-під контролю і "Електрон" опинявся під владою стихії. І чим далі пробивалися в глибину континенту, тим частіше це траплялося. То їх струшувало так, ніби вони котилися по камінню, то перехиляло набік, а одного разу "Електрон" перекинувся догори дном. Тоді Никові ледь удалося стабілізувати апарат, але з кожною хвилиною керувати ставало все тяжче. Ілюмінатори затягло памороззю, апа-ратура з трудом дотримувала висоти, прилади розпачливо мигали, немов благаючи про допомогу. Після того, як буря вдруге перевернула апарат, Никифор вирішив іти на спуск. Не вічно ж отак лютуватиме хуртовина. Але тут низові потоки повітря внесли свої корективи — "Електрон" ударився об сніг, прокотився трохи і застряв...

— Не дуже гостинна зустріч, — обізвався Никифор. — Зараз вийду, побачу, чи можна щось зробити.

— Не смій! Чуєш, Ник, не смій! Спочатку одягни костюм з обігрівом. І маску.

Віра, ставши на коліна, почала перебирати тюки, безладно розкидані по борту. Нарешті знайшла. Ники-фор нехотя одягся.

— Ти ж далеко не відходь, — просила Віра.

— Добре, добре, ти не хвилюйся.

Люк тепер був угорі, і поки Никифор видерся крізь нього, дике ревище пороснуло снігом у кабіну. Там стало так холодно, що Віра й собі надягла костюм з обігрівом.

Минуло, може, з півгодини, а Ник не повертався. Вірі ставало жахно на душі. Здавалося, вона одна тут на всьому континенті, серед снігів, буран засипле її, поховає живою, і ніхто не прийде на допомогу. Ввімкнула антену і одразу ж почула якесь шкрябання, затим цокання. Прислухалася — стукають у люк. Невже заклинило? Мерщій намацала кнопку, втопила її різким натиском — люк почав одсуватися, поволі, з натугою, але все-таки отвір більшав і більшав. Никифор завалився всередину, як лантух.

— Розумієш, руки так закоцюбли... — говорив, розтираючи пальці.

— А що я тобі казала?

— Ну й температурка...

— Дійсно, краще було б уже розтопити цю кригу!

— Ну, що ти! Таке й скажеш... Це ж холодильник планети, не думай, що це примха природи. Втручатися в гармонію природи треба обачно, бо наслідки можуть бути трагічні.

"Ах, — думала щулячись Віра, — які б там не були наслідки, аби тільки не так холодно..."

— Що ж ти там побачив, Ник?

— Треба підкопати сніг, щоб "Електрон" став на днище. Лопата є? Ось трохи зігріюсь і вийду.

— Лопата? — Віра наморщила лоба. — А от лопати й нема...

— Оце експедиція! Всього понабирали, а лопати не взяли! Ех, нікому провчити нас!

Мовчки взявся за налагодження освітлення, перевірив автоматичні запобіжники, перехідні колодки, трансформатори — все наче ціле, а світло не з’являлося. Може, від удару пошкодились лампочки? Никифор сопів, чмихав і зітхав: отак і передбачай непередбачене! Чого-чого, а такої посадки він не сподівався.

— А чи не викликати допомогу? — обережно спитала Віра, — Увімкни антену, Ник, справді, так буде краще.

— Уже й допомогу… Зажди трохи, самі виберемось.

Довго морщив лоба, обмірковуючи якісь варіанти. Віра мовчала. Сиділа, склавши на колінах руки і з приємністю відчуваючи тепло свого костюма: особливо гарно гріло у ноги. Боялася сама собі зізнатися, що в її серці зріло велике почуття, загрожуючи вибухнути. Намагалася не думати про Ника, а воно думалось, старалася вгамувати те осяйне почуття, а воно виповнювало серце, пекло і сяяло. Ой, не розгадані ще таємниці кохання! Та, мабуть, і ніколи не будуть розгадані, бо скільки людей — стільки й таємниць…

— Ну, от що, — нарешті він обізвався, — спробую зрушити. Тримайся хоч за сидіння, бо вдаришся.

Причепив ліхтаря собі на груди, лівою рукою обхопив спинку свого сидіння, а праву простяг до пульта і ввімкнув стартову систему. Пульт блимнув, почулося коротке приглушене гудіння. "Електрон" здригнувся і почав зсуватися, зсуватися…

— Падаємо! — скрикнула Віра.

Никифор маніпулював з пультом, але рушійний відсік мовчав. "Електрон" продовжував важко зісковзу-вати кудись униз.

XX

У своїй кімнаті Клара працювала з компютером. Електронний картограф викреслював на величезному аркуші світлочутливого паперу горизонтальні й вертикальні складники магнітного поля Антарктиди. Сіруватий аркуш з чіткими білими лініями то висовувався, то знову ховався у щілині функціонального блока. Клара охоче займалася цією операторською роботою. Пальці ЇЇ вже так звикли до численних клавішів, що безпомилково натискували потрібний навіть тоді, коли вона не відривала очей від матового екранчика.

Було тихо й затишно. Міцні теплоізоляційні стіни надійно відгороджували приміщення від лютої хуги, що не стихала вже двадцять чотири години. Денне світло наповнювало кімнату, линула тиха-тиха музика, не-мов звучали фотони, снуючи від стелі до підлоги. Дівчина рідко відхиляється від екрана, прокресленого лініями і всіяного цифрами. Робота так захопила Клару, що вона забуває навіть попити, тільки по-дитячому облизує язиком пересохлі губи.

Двері відчинилися зовсім нечутно, і хоч Клара сиділа до них спиною, проте одразу обернулася. Брови її здивовано підлетіли угору: зайшов Уранос! Перед кожним візитом він неодмінно сповіщав, а це з’явився зовсім несподівано. Чого б це? Вимкнула компютер, устала і швидко пішла йому навстріч: їй не хотілось, щоб їх поба-чили в робочій кімнаті. І так колеги вже помітили Генріхове вчащання, і хтось кинув ніби в жарт: "Він її колись украде!" Це Кларі було неприємно, тим більше, що не раз ловила себе на думці, що боїться Ураноса. І зараз стривожилась, відчубиш на собі його вивчаючий зеленкуватий погляд.

— Що сталося?— холодно спитала, коли вийшли в оранжерею.

— Я прошу вибачення, Кларо, за несподіваний приїзд. Уявіть собі, мені чомусь здалося, що сюди знову прибула ваша подруга і нам "утрьох буде веселіше", як ви казали. От я й поспішив...

— Віри немає. Та вона й не збиралась.

— Правда? — здивувався Генріх.

— Вона вас цікавить?

— Ну що ви, що ви! — Генріх схилив набік голову, зазираючи їй в обличчя. — Я скучив за вами, Кларо. А щодо Віри, то я ж кажу: чогось подумав...

Ситуація не подобалась Кларі. "Треба негайно відправити його, — вертілася думка. — І взагалі, чи не за-багато він собі дозволяє? Ще подумає: ревную. Яка дурниця!"

— Ви гніваєтесь? — заговорив Уранос, і саме цієї миті Клара нарешті зрозуміла, що їй не подобається в ньому. Голос! Так, голос з якимось неприємним акцентом, позбавлений тепла, без емоційних відтінків. Раніше не звертала на це уваги, а зараз чомусь відзначила, сказати б, відкрила. — Але ж я попросив пробачення, Кларо. В усьому винне моє почуття... Ах, я забув, що ви не любите цієї теми...

— Чого б я мала гніватись? — знизала плечима Клара. — Я тільки шкодую, що не можу приділити вам належної уваги: робочий час.

— О, я розумію! Я почекаю.

"Ну що ж, нехай чекає. Демонстрація почуття! А даремно. Якщо в кого й було до мене почуття, то це в Ника..."

— А може, не треба?

— Ну, не гнівайтеся, Кларо. Я погуляю тут або побродж у тунелях. Ви знаєте, я люблю там бувати...

Так, вона знала, що Генріх виявляє особливу цікавість до Антарктиди. Інколи, правда, їй здавалось, що це він тільки так, щоб догодити їй. Але що з того? Це тільки свідчило про його серйозні наміри.

— Як хочете, Генріх. Я мушу докінчити роботу.

Вже була обернулась, щоб іти, але не ступила й кроку: на піщаній доріжці віддалік з’явилися якісь дві кумедні постаті в чорній одежі. Ступали вони важко, хилитаючись то в один, то в другий бік, їхні руки сплели-ся, і невідомо, хто кого підтримував.

— Ну, от і вони! — голосно вигукнув Генріх.

— Хто "вони"? — сторопіло зиркнула на нього Клара. — Я нічого не розумію.

Ті двоє знеможено сіли на лавку. Клара енергійним кроком рушила до невідомих — такого ще тут не бу-вало! Коли наблизилась, скрикнула:

— Віро! Що з тобою? Що сталося?

Віра насилу переставляла ноги, Клара підхопила її під пахви. Обличчя Вірине взялося темною кіркою, набрякло, очі поменшали, губи напухли і потріскались.

— Ну, та скажи, що трапилось? Чи ти не можеш і говорити?..

— Зараз... Відпочину трохи...

— Ну, сиди, сиди. Може, тобі щось...

Віра заперечливо хитнула головою. Зараз, певно, їй хотілося тільки посидіти непорушно, щоб хоч трохи заспокоїтися.

Підійшов Генріх. Спокійно, наче нічого й не сталося, сказав до Віри:

— А ми вас тут щойно згадували.

Віра тільки глипнула очима, а Клара закивала головою:

— Так-так. Генріх передчував, що ти прибудеш.

— Правда, не сподівався, що в такому вигляді…

Трохи перепочивши, Віра хотіла розповісти про свою з Ником пригоду, але їй так важко було говорити, що Клара зупинила:

— Спочатку проконсультуємось з Охоронцями Здоров’я. Потім, потім розповіси.

— Насамперед треба допомогти Никові…

— Никові?! — Клара остовпіла.

— Так.

— Навіщо ти його?..

— Не я, це він задумав експедицію.

Клара прикусила нижню губу, м’яла травину в пальцях. Що робити? Взяти обох до свого мешкання? Але після того, що сталося, вона взагалі не мусить з ним зустрічатися. Попросити керівництво інституту також не випадає: Яркового оточує ігнорація! Хоча, звичайно, на час недуги…

Помітивши її вагання, Генріх сказав, чемно схиливши голову:

— Я вас виручу, Кларо. Якщо ви з Вірою не заперечуєте, я допоможу Никифорові Ярковому. Добре?

Навіть не чекаючи на відповідь, кивнув головою і пружною ходою попростував до тієї лавочки, на якій стомлено приліг Никифор. Клара зиркнула на його дебелу спину і подумала: "Він усе знає, цей Уранос! Що за диво?"

— Ходімо, Віруню, ходімо, зараз тобі буде краще… Давай трохи розпакуємось, тут же тепло. А знаєш що? Скидай його зовсім, цей панцир!

— Уже б скинула, — прошепотіла Віра, — але не подужаю. Добре, що Ник хоч обігрів вимкнув, коли за-йшли…

Клара допомогла подрузі вивільнитися з костюма, і Віра аж зітхнула. Поправила прилипле до скронь волосся, осмикнула голубу блузку.

— Ой Кларонько, якби ти знала, з якої безодні ми викарабкались! Коли б не Ник…

— Якби не він, ти не опинилася б у тій безодні. Він просто божевільний, твій Ник.

— Не кажи так…— обізвалася Віра, а сама подумала: "Ех, коли б то він був мій!"

Більш нічого не говорили до самого помешкання.

XXI

У теплій кімнаті, на зручній постелі Никифор швидко приходив до тями. Генріх розташувався в сусід-ньому помешканні, але щодня довго

просиджував біля Ника, розповідаючи про всяку всячину — і про моделю-вання історії людства, і про зустріч із Кларою, і про подорож до Урана. Про Клару говорив навмисне якось без-сторонньо, наче байдуже. Никифор слухав, не перебиваючи, хоча ці балачки, звісна річ, були йому неприємні. "Який специфічний голос… Де я його чув?.. — думав, поглядаючи на зеленкувате волосся свого суперника. — Ну що ж, Клара вибрала собі, так їй і треба!.." З радістю відзначив, що ревнощів у нього нема, а щоб Генріх не подумав чого-небудь, говорив із ним приязно, по-товариському.

— Дивно, але мені здається, наче ми вже бачились…

— На Острові Розваг, біля ангара.

Никифор почав розпитувати про Уран.

— Холодна, пустельна планета, — говорив Генріх, і якісь іскорки проскакували йому в зіницях. — Бес-кеття водневих скель..

— А як хотілося, щоб там були мислячі істоти! — зітхнув Никифор. — Невже ми самотні в Сонячній си-стемі?

— Ні, я не думаю так. — Він спробував усміхнутися. — Ось я представляю тут Уран. Так, так, мене ж Клара прозвала Ураносом.

— Уранос?.. Дотепно. Вам пощастило бачити Уран зблизька.

— Людство небезпечно далеко висунулось у космос. І заплатило за це величезною кількістю жертв. А далі ціна ця буде катастрофічно рости. Адже всі попередні експедиції на Уран пропали безслідно. Та й наш останній корабель тільки випадково вцілів.

— Ви проти польотів на планети?

— Надмірний апетит не сприяє здоров’ю.

Окинувши поглядом сухорляву постать співрозмовника і пригадавши, що до їжі той навіть не доторкну-вся, Ник подумав: "А ти апетитом, видно, не страждаєш зовсім".

— Але ж цікаво! Та, зрештою, й корисно: скільки нового для науки дала, скажімо, станція на Меркурії?

Генріх мовив:

— А нам Земля цікавіша.

— Вам? Кому це?

— Історикам, археологам… Особливо тим, хто прибув із космосу.

— Це парадоксально, — встав з ліжка Никифор, — про свою планету ми досі знаємо не більше, ніж про Марс.

— Згоден. — Генріх відійшов до дверей і став там біля крісла, обіпершись об нього рукою. — От хоча б земний магнетизм…

На саму тільки згадку про магнетизм Никифор стрепенувся, очі йому засяяли внутрішньою енергією. Магнетизм! Та це ж саме те, з-за чого він прибув до суворої Антарктиди.

— Явище унікальне… — продовжував Генріх. — Землю оточує магнітне поле, сильніше, ніж у самого Сонця! Тут є над чим замислитись.

— Ви маєте рацію, — згодився Никифор. І довірливо розповів Генріхові про хід своїх міркувань, поска-ржився на колег, які не звернули уваги на його "дику" гіпотезу.

— Але я не зупинюся! Я їм доведу… Вони ще почують про мене!

— Не відступати — це мені подобається. Я охоче вас підтримаю. — Уранос розправив свої вугласті ра-мена. — А те, що тут криється таємниця, — він показав на підлогу, — немає сумніву.

— І ви так вважаєте? Оце добре, тепер у мене є спільник!

— Та ще й який!— кивнув головою Уранос.

Никифор був страшенно радий: нарешті знайшовся однодумець! Ввімкнувши літній день (за ілюзорними вікнами зашелестіли ілюзорні, але на вигляд справжнісінькі жита), він почав радитись з Ураносом, як ефектив-ніше організувати пошук покладів магнітної матерії.

Генріх уважно слухав і час від часу покивував головою.

— Я вважаю, що генератор поля близько поверхні. Але як туди дістатися?

Уранос замислився:

— Може, вибухівка стане в пригоді?

— Близькість інституту, їхні датчики… Треба погоджувати програму, а я… — Никифор лише розвів ру-ками.

— О, то з вами повелися несправедливо, жорстоко! Викинути за борт такого проникливого вченого…

— Вони хочуть мого приниження, — стиснув кулаки Никифор. — Але не діждуться, Ярковий не стане на коліна!

В Ураноса аж очі запалали:

— Я цілком на вашому боці!

Чим більше Никифор гримав на своїх опонентів, тим охочіше його підтримував оцей новий колега, випа-дково зустрінутий у крижаній Антарктиді. Никифор був щиро вдячний долі, що нарешті звела з ученим, який не лише розумів його, а і здатен допомогти. Хоча приморожені його щоки не загоїлись, щеміли і ятрились, він вирішив негайно обслідувати грот біля полюса. Ним ніби заволоділа якась гарячка, він не схотів навіть підо-ждати Віру, яка мала зайти з хвилини на хвилину.

— То що, ходімо?

— Ходімо, — не вагаючись сказав Уранос, і очі йому зблиснули зеленкуватими вогниками.

Двері перед ними розсунулись і знову зійшлися. А за неіснуючими вікнами невидимий вітерець гладив неіснуючі жита, і шелестіння колосків незримими хвилями котилося в помешкання.

XXII

Спочатку в сизуватій імлі годі було щось розгледіти, але потім очі звикли, і Никифор почав розрізняти попід стінами грота кучугури каміння. Деякі брили мали таку правильну форму кубів і призм, що виникала ду-мка: чи не оброблені людською рукою? Високо вгорі плавали сизуваті шалі пари. Ось і червоне коло на долівці, про яке розповідала Віра. Так, річка витікає звідти…

Никифор ішов попід стіною, роздивляючись і обмацуючи породу, а Уранос мовчки стояв, опустивши ко-роткі руки. Інколи, правда, підносив ліву на рівень обличчя, неначе поглядав на годинника, але там годинника не було, а виднілася тільки блискуча платівка на вказівному пальці. Мабуть, та платівка дуже йому подобалась, бо дивлячись на неї, Уранос аж губами ворушив. Скоро Ник дістався кам’янистого берега річки, спустився у воду і, обережно ступаючи, перебрів на протилежний бік. Вода була зовсім тепла і сягала йому до пояса. "Теп-ла… — міркував Никифор. —А чому, власне, тепла? Де вона зігрівається?"

Обдивився друге півдужжя стіни. Картина та сама — граніти, базальти, деінде поблискує гірський криш-таль. Знову дійшов до річки, тепер уже там, де течія із шумом виривалася з невисокого темного тунелю. Зазир-нув — метрів за три–чотири нічого не видно. Але з темряви теж тягне теплом. Шістсот метрів… Хіба туди про-б’ємся?

— Агей, Генріху!

Уранос підійшов до тунелю, схилився над водою, кумедно витягнувши голову на довгій шиї.

— Треба спробувати… — гукав Никифор. — Піду по руслу в тунель!

— Добре! — закивав головою Генріх. —Я теж піду. Підемо разом!

Ярковий стрибнув у воду і, пересилюючи течію, пішов у темряву тунелю. Генріх чалапкав услід, незгра-бно змахуючи руками. Вода спочатку сягала їм до пояса, але чимдалі русло глибшало. "Ех, треба була взяти ліхтаря… — подумав Никифор, але вертатися не хотілось. — Ну, та нічого, тут не заблукаєш". Ішов, відчуваю-чи поблизу Генріхів лікоть, і від цього було якось певніше на душі. Скоро Уранос намацав його праву руку, взяв у свою і пішов попереду. Довго йшли в чорному шумовинні, дно все віддалялося, нарешті вода сягнула їм під руки.

Генріх зупинився, певне, вирішив вертатися. Тупцювали в нерішучості з хвилину.

— Ходімо ще, ходімо! — крикнув Никифор і легенько підштовхнув Генріха вперед. Той послухав, і вони мало-помалу здолали ще якусь сотню кроків. Дно ніби трохи піднялося, а склепіння понижчало, довелося руха-тися напівзігнувшись. Дихати було важко, обличчя Никове зросилося потом, але він уперто йшов уперед. Мо-же, це русло виведе на той бік гори…

— Світліє… Помічаєш?

Уранос щось сказав, але за шумом води Никифор не розчув, що саме. А довкола світліло, уже он чітко видні-лися плями на воді. Чи не галюцинації? Ні, таки видніє, видніє! Никифор зрадів: а що, як попереду отвір назовні?

Хвилин через десять, мокрі й стомлені, Никифор з Ураносом викарабкалися на берег у просторій печері. Роздивилися. Річка текла тут не посередині, як у гроті, а попід боком, підмиваючи прямовисну стіну, бо тунелю далі нема. І світло… Звідки воно?

Уранос показав на потік — так і є; світиться вода. Фосфоресценція?

— То, може, отут і є магнітний полюс?

Никифор подивився на свій компас: стрілка показувала в той бік, звідки витікає вода. Значить, не дійш-ли. Та, певне, якби саме тут був полюс, то, звичайно, стояла б і вимірююча апаратура, в усякому разі, в цій пе-чері побували б і до них. Полюс виявляється, збоку від тієї лінії, яка з’єднує обидві печери. Настрій у Никифора підупав: доведеться вертатися ні з чим. Сміятимуться тепер з нього, і по заслузі. Що він тепер скаже Вірі? Сті-льки перемучилась дівчина із-за нього… Зиркнув на свого попутника — сидить собі, наче нічого й не сталося.

— А ти маєш вибухівку?

Уранос неквапно вийняв із кишені і подав Нику малесеньку пластиночку — її можна затиснути в кулаці, не більша від звичайної харчової таблетки.

— Обережно, не стискуй! — скрикнув Уранос. — Бачиш, на торці кулька? Повернеш її вбік, і через п’ять хвилин — вибух.

— В який бік повертати?

— Однаково.

— І воно здатне хоч трохи відколупати породу?

— Побачиш.

Уранос одійшов подалі, сховався в темряві за камінням. Никифор, тримаючи пластинку на долоні, заліз у воду і побрів до білястої стіни, з-під якої виривався потік. Стіна була майже гладенька, і Никифорові довго до-велося брьохати вздовж неї, поки намацав такий виступ, на який можна було прилаштувати заряд, і мерщій по-брів назад. Спину холодила небезпека, йому здавалося, що течія не пускає, що він топчеться на місці. П’ять хвилин… Лише ж п’ять хвилин! А коли, захеканий, присів за високою брилою поряд із Генріхом, здалося, що час тягнеться надто повільно. В голові пробігло тисячі думок, між ними й така: а що, як завалить вихід? Чи від струсу опуститься склепіння тунелю?..

Блиснуло. Гостро, сизо.

Гу-ух!

Никифор машинально обхопив голову руками, припав до самої долівки. Над ними прокотилися тугі хви-лі стиснутого повітря, пороснуло дощем бризок, торохнуло камінням об каміння, важко шубовснуло у воду, і вона завирувала, засичала. Те, що Никифор побачив, підвівши голову, було таке неймовірне, що він заплющив очі.

— Ти бачиш? — штовхнув Генріха у плече. — Та подивися ж!

Той спроквола підвівся, обіперся руками об камінь і закляк.

— От тобі й пляма…

— Яка пляма? То металева стіна, складена з трубок! Упевнений — металева.

— При просвічуванні Землі з космосу екран фіксував у цьому місці якусь пляму.

— Яке просвічування? — здивувався Никифор. — Я не чув.

— Ми зі свого корабля…

— А-а… То чого ж ми стоїмо? — вигукнув Никифор. — Ходімо, ходімо туди!

Забрівши в річку, він поспіхом умився.

— Умийся! — гукнув Ураносові. — Ти як мара.

Але той наче й не чув. І справді, як мара, видерся у пролом і пішов до відкритої споруди, раз у раз підносячи ліву руку до обличчя.

XXIII

В Никовому помешканні все було так, наче він кудись вийшов на хвилинку. Ліжко не застелене, двері стінної шафи відсунуті, безладно кинутий одяг.

Віра сіла в крісло, обхопивши руками коліна. Куди ж він подався? З кожною хвилиною її охоплювало якесь невиразне передчуття біди, що поступово переросло в тривогу. Встала, знічев’я почала ходити по кімнаті, нетерпляче поглядаючи на двері. Чомусь пригадалося їй, як уперше побачила Никифора. Під веселим юнако-вим поглядом вона тоді знітилась. А скоро зізналася собі, що той зухвалець щось заронив у її серце, і те "щось" не давало їй спокою.

Причулося, що двері відсуваються. Різко обернулася — ні, нема нікого. Тоді вона підбігла до екрана і викликала Клару.

— Ти знаєш, його досі нема. Що робити?

Лице у Клари незворушне.

— Не треба даремно хвилюватися, люба. Почекай.

— Але я не можу більше чекати! Давай спустимось у грот, Кларочко. Ну, поїдьмо!

— Немає необхідності.

— Ну, тоді я сама…

— Як хочеш.

Віра подалася до головного ліфта і мигцем спустилася на нижній горизонт. Проте в гроті нікого не було. І здавався він зараз Вірі темнішим, похмурішим.

— Ни-ки-фо-о-ре!

— …о-ре-о-ре… — відгукнулося луною й стихло.

Слідів теж ніяких довкола, але Віра так само, як і Никифор, пройшла понад потоком до тунелю і зазир-нула в його чорноту. "Туди пішов, — подумала, — певно, що туди". Постояла в задумі, а потім подалася до ліфта і злетіла вгору. Клару знайшла в робочій кімнаті. Ще з дверей видихнула:

— Нема!

— Про що ти? — обернулася Клара.

— Никифора ніде нема. І цього, твого зеленкуватого.

— Це мене зовсім не хвилює.

— Дай мені ліхтаря.

— Нащо?

— Піду в отой тунель… по воді.

Клара спробувала відговорити, але Віра стояла на своєму. Вона не заспокоїться, поки не огляне того річища. Клара тільки плечима знизала.

З ліхтарем у руці Віра знову опинилася в гроті. Не гаючи й хвилини, зайшла у воду і, кинувши перед со-бою сніп яскравого світла, побрела в тунель. Ноги ступали пружно, упевнено, але тривога давила груди. Вода масно блищала у світлі, проте Віра помітила кілька неживих рибин, що гойдалися на хвилях догори животами. Звідки тут ця риба, та ще й

нежива?.. Спіткнулась об слизький камінь і впала, мало не впустивши ліхтаря. Блуз-ка прилипла до грудей, з волосся текли патьоки, та вона не зважала на це, ішла і йшла.

Здавалося, цьому тунелю не буде кінця й краю. А коли склепіння притиснуло її до води, подумала, що зараз буде тупик. І яка ж була її радість, коли знову випросталась! Одразу ожила надія знайти Никифора. Ну, де ж він може подітися?

Побачивши звіддалік печеру, Віра остовпіла. Оце так несподіванка! Ну, певне ж, Ник тут. Але що то за пролом у білій стіні? За ним щось, без сумніву, штучне. І це в таких глибоких надрах гори. Що ж воно таке? О, вже й голоси чиїсь чути...

XXIV

Стіна, складена з труб, оточувала приміщення, яке мало форму еліпса з довгою віссю щонайменше чоти-риста метрів. Кінці труб химерним вигином спускаються до підніжжя тієї стіни, в якій зараз зяяв пролом; з них ото й брала початок підземна річка Що це — охолодження? Бо чого ж тоді вода тепла? А може, в систему охо-лодження входить уся крига Антарктиди?..

Розміри зали вражаючі. З одного її кінця не можна розгледіти другого. А стеля... Задерши голови, Ники-фор і Уранос побачили над собою небо! Так, так, густо-синє, майже чорне, небо, всіяне зорями! Он і Південний хрест... Так ніби над головою немає багатокілометрової товщі криги, а лише бездонне провалля неба, мовчаз-ний і холодний космос. Та придивившись, Никифор помітив сітку координат, що білою павутинкою розкресли-ла темний оксамит неба.

Так що ж це таке? Еліпсоїдна зала нагадує кабіну повітряного лайнера, збільшену в тисячі разів. Але до чого тут кабіна?

Уранос пішов до середини зали, час од часу підносячи ліву руку до обличчя. Никифор поволі рушив по-під стіною, розглядаючи нагромадження якихось пристроїв, що тяглися на кілька десятків метрів. Це був хаос форм і кольорів — чорні зрізані піраміди, що переходять у червоні довжелезні циліндри, сині куби з якимись голубими наростами, всілякі призми, багатогранники, прозорі, ніби скляні, кулі — величезні і зовсім малень-кі… Яке їхнє призначення? Хто і коли змонтував усе це тут? Адже людська цивілізація не відає про ці таємничі установки. І чи вони й тепер працюють, чи зупинилися?

Запитання, запитання… У Никифора від них аж почало гудіти в голові. Дійшовши до протилежного кін-ця зали, він зупинився ще більш вражений. Угорі, не прикріплене ні до чого, просто в повітрі ледь помітно по-хитується напівпрозоре веретеноподібне голубе тіло з багатьма світними точками. Никифор, задерши голову, потирав чоло: чим воно тримається? Магнітними силовими лініями? Що все це означає?

І тут перед внутрішнім зором Никифора постали яскраві, як дійсність, хоча уривчасті, хаотичні картини.

…Древня цивілізація зеленої, теплої Антарктиди. Енергетична станція. Потім катаклізм — чи Місяць наблизився, чи якесь інше небесне тіло, але змінився нахил земної осі, і континент швидко почав замерзати…

…Обсерваторія прихідців із космосу. Може, звідси вони протягом тисячоліть вивчають Землю. Вважа-ють за недоцільне вступати в контакт із людьми, їх цікавить планета…

…Генератор магнітного поля. Сконструювали, може, ті, що полишили колону із чистого заліза в Індії…

Никифор прикипів поглядом до голубуватого "веретена". Так… Від здогаду йому мороз пішов поза шкі-рою. А що, як це кабіна космічного

корабля, який зветься Землею? А чому б і ні? Високоцивілізовані мислячі істоти могли вирушити від свого "аварійного" світила до іншої, стаціонарної, врівноваженої зорі і причалили до Сонця. На цій орбіті був Місяць, він поступився, ставши супутником... Можливий і такий варіант: давні висо-корозвинуті земляни переводили планету на оптимальну орбіту. Або сконструювали цю установку на випадок загрозливого посилення сонячної активності...

Ярковий уявив собі, що станеться, коли ось зараз, ну, через годину, він оголосить усьому світові про це відкриття! Побачимо ще, яка доля спіткає Антарктиду. Еге, тут треба обережно! А то: "Розтопити кригу!" А може, ця крига...

— Генріху, агов!

Уранос рушив до нього дрібненькими кроками — зовсім мізерний у цьому велетенському просторі, який важко й назвати приміщенням.

— Слухай, що ти думаєш про все це?

Зеленкуваті Ураносові очі зблиснули:

— А ти?

— Я гадаю, що це... рушійний агрегат планети.

— А я в цьому переконаний, — урочисто сказав Уранос, і обличчя йому пересмикнулося. — Модель Га-лактики, прилади космічної навігації, різноманітні обсерваторії. Це — головна зала, очевидно, пульт керуван-ня...

Він швидко попрямував до геометричної мозаїки, на яку Ник спершу не звернув особливої уваги. Тепер почав придивлятися: невже це не

просто витвір мистецтва? Тут же всі кольори спектра… Що означають оті пунктирні криві? Може, це своєрідне письмо?..

Уранос пильно оглянув панель, нахилився, наче принюхуючись. О, дістав з кишені чорного циліндрика і наставив на мозаїку. Він так себе поводив, наче тут більше нікого не було. Який самовпевнений суб’єкт!.

— Навіщо те? — Никифор кивнув на циліндрик.

— Телефото, — не обертаючись, сказав Уранос. "Ну, фото так фото… — подумав Ярковий. — Ах, телефото? Куди ж це він передає?"

— Чого так поспішати? Ось піднімемося в інститут, сповістимо…

Уранос, поглянувши на свою платівку, щось торкнув на панелі, і враз мозаїка засвітилася тихим світлом. Спалахнула зірка і в "Галактиці". Никифор помітив освітлену нею темну кульку (може, то Сонце і Земля), якусь мить зачудовано дивився на тремтливе сяйво, а тоді враз стрепенувся, наче прокинувся зі сну:

— А навіщо вмикати?! — Одним стрибком опинився між панеллю і Ураносом, відтиснув його грудьми. — Не смій доторкатись! Не можна ж так легковажити… — уже примирливим тоном додав Никифор. — Невже не розумієш?

— Я все добре розумію, — стримано відказав позеленілий Уранос. — Я тільки хотів перевірити живлен-ня.

— А я вважаю: ніякого втручання, — сказав Никифор якомога твердіше. — Сповістимо Інтернаціональ-ну Раду, прибудуть учені, експерти…

— Невже тобі не кортить самому стати біля пульта планети?

— Ні, не кортить.

— Ти ж Никифор Ярковий!

— Ну то й що?

— Де ж твій нестримний порив? Невситима жадоба відкриттів? Ти ж зовсім не такий, як ті сірі мільярди суб’єктів, що населяють Землю. Тебе зганьбили, викинули за борт, а ти… не хочеш одним порухом пальця покінчити з усіма земними проблемами!

— Навіщо ця демагогія?

— Ми вважали тебе цікавим об’єктом…

— Хто це "ми"?

— Тепер можу сказати. Ми — інопланетники.

— Що ти верзеш?

— Тобі пощастило, Никифоре, ти скоро побачиш справді досконалу цивілізацію.

— Недотепні жарти! Годі, ходімо звідси!

"Невже це може бути? — билася думка. — Звідки ж вони, ці інопланетники? Та ні, мабуть, це якийсь ши-зик. Побачив все це, от і замакітрилось…" Никифор відчував, як у скронях шугає кров, як несамовито бухає серце.

— За нами мільйони парсеків, роки невтомного полювання на Землю, — продовжував Уранос, — і тепер, маючи під рукою потужний магнітний

генератор, я б прогавив момент. Це ти жартуєш чи, як у вас кажуть, кле-їш дурня. А я вже одержав точні вказівки з орбіти.

Ярковий побачив по жовтавих його очах — правда! На Землю пробрався страшний, смертельно небезпе-чний ворог.

— Послухай, Ярковий, давай порозуміємося. Ми давно стежили за тобою. Правда, я сподівався, що ти добиватимешся тієї ляльки — Клари... Ах, яка нудота земне кохання! Який примітив — подвійність людських істот: чоловіче, жіноче! Я змушений був грати роль одного з вас... Але тепер крапка! Не наближайся! Будеш лояльним — залишимо тобі життя, тобі й твоїй Вірі. І не тому, що ми... як це?.. ага, сентиментальні, а тому, що ти допоміг нам виконати велику місію. І для зоологічного музею...

— Будь ти проклятий зі своєю місією! — крикнув Никифор і зненацька бухнув його кулаком у живіт.

Уранос зігнувся, хлипнув і впав обличчям на підлогу. Никифор навалився на нього, міг задушити, як хробака, але стримався. Досить, що знешкодив. Тепер треба відпровадити до Інтернаціональної Ради. Над людьми ж нависла небезпека...

Уранос перестав силкуватися, лежав пластом і не ворушився. "Ще дуба вріже, — подумав Никифор і під-вівся, став на рівні ноги. — А кров у нього... невже зелена?" Той, зітхаючи, певне, від болю, перевернувся на спину. Тепер сумніву не було — кров у нього зелена. І обличчя йому позеленіло, стало, як машкара.

— Ну, то що: будеш погрожувати? — все ще важко дихаючи, гукнув Ник. — Вставай, підемо.

Подав йому руку, допоміг підвестися. Лише зараз помітив: рука в Ураноса чотирипала, пальці нервово смикались. Ішли до пролому, Уранос ледве ноги тягнув.

— Скажи, чому ж ви, інопланетники, отак агресивно настроєні проти нас? — запитав Никифор. — Чому не з’явилися чесно, відкрито, як дорогі гості? Хіба ми не брати по космосу? Ну, чого ж мовчиш? Нема чого сказати?

— Все одно не зрозумієш. "Чесність", "братство" — примітивні поняття, вироблені земною етикою. Бо-ротьба, безперервна, нещадна боротьба — ось Закон Космосу. Це необхідність і потреба!

— Які ж ви моральні пігмеї… — похитав головою Никифор. — Безсердечні, зовсім безсердечні істоти.

— Так, ми безсердечні. Функцію біологічного, до того ж недосконалого смока, який ви називаєте серцем, у нас виконують стінки судин. Ритмічно коливаючись, вони забезпечують циркуляцію крові. Це досконаліше.

— Невже справді немає серця? — здивувався Никифор.

— Тобі навіть уявити важко, — скривився інопланетник. — Можеш перевірити. Послухай. — Никифор, нахилившись, притулився вухом до його вузеньких грудей. Затамував дихання, прислухався… і нічого не по-чув. Слух не вловлював такого звичного, такого знайомого тукоту!

— Переконався? — наче з якоюсь зловтіхою спитав зеленяк.

— Не чути… — відповів Никифор, не відхиляючи голови від його грудей. — Дивина…

— Ми безсердечні! — з притиском сказав Уранос, підвів над юнаком руку і чимось кольнув йому в лопатку.

Никифора наче пронизало електричним струмом, він одразу скорчився, ноги самі собою підкосилися. Біль швидко стих, але юнак з жахом відчув, що не може ворухнути ні рукою, ні ногою. В безсилій люті скрего-тав зубами, намагався хоч перевернутися на живіт, але марно. Його кат стояв поруч, і його очі палали зеленку-ватим переможним вогнем.

— Ми вважали: ти служитимеш нам... Та нічого, ти свою функцію вже виконав. Тепер ніщо не перешко-дить нам вивести Землю на іншу орбіту. Ближче до нашого Урана.

Цієї миті Никифор помітив якусь постать, що видиралася в пролом. Невже Віра? Вона! Який жах!

— Якщо ти попросиш у нашого Навігатора...

— Убивця! Падлюка! — якомога дужче закричав Никифор. — Слизняк! Усі ви інопланетники — слизня-ки, і твій Навігатор також!

А вона йде. Невже не второпала? О людська довірливість! Верталася б швидше назад, сповістила б...

— Сильні емоційні імпульси свідчать про близькість до тваринного світу, — сказав Уранос. — Та вже настав час кінчати експеримент.

У цю мить Никифор помітив у Віриній руці білий гострий уламок каменя і закричав ще дужче.

— Кара впаде на твою голову! Справедлива кара! Віра вже близько, хоча б він не оглянувся...

— …Земля відплатить! По голові, по голові!

Це була і команда, і просьба, і жагуче бажання помсти. Ну, не схиб же, Віро!

Певне, почувши Вірине дихання, Уранос обернувся, але не встиг піднести руки, як камінь майнув угорі: Віра з усієї сили вдарила по ненависному зеленкуватому черепу. Уранос навіть не кавкнув, впавши до її ніг. Віра ступнула до Ника. Стала на коліна, обхопила його голову, припала до грудей.

— Любий мій… Що ж він тобі заподіяв? Ти поранений?

На очах у юнака виступили сльози. Як не намагався їх стримувати, а вони текли, котилися по щоках. Ві-ра витирала їх ніжними доторками пальців.

— Що між вами сталося? — допитувалась дівчина.

— Це справді уранос… ну, інопланетник. Паралізував, падлюка… Хотів заволодіти пультом… змінити орбіту Землі…

— Заспокойся, заспокойся, Ник. Зараз я покличу на допомогу.

— Організуй оборону… Вони можуть напасти… "Марить, він марить, — злякано подумала Віра. — Негайно бігти, але як же його тут залишати?"

Швидко намочила у воді хустину, витерла йому смагу на губах.

— Ти хороша, Віро, — шепотів Ник. — Ти незвичайна дівчина… Я люблю тебе, давно полюбив…

Віра прихилилась до нього, ледь чутним доторком поцілувала в губи.

— Заспокойся, любий. Я миттю… Ми тебе перенесемо…

Губи йому зворухнулися і, вже слабіючи, Ник прошепотів:

— Побачу жито… жито… жити…

Зітхнув і замовк. Віра з жахом помітила, як в його очах одразу потьмяніло, вони втратили живий блиск, а на обличчі проступила смертельна блідість. Віра скрикнула, плечі їй пересмикнулися, і тіло забилося в риданні.

Київ — Гагра

1969 р.